

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Michaela Jelínková

Posloupnost proti testamentu

Diplomová práce

Olomouc 2016

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Posloupnost proti testamentu vypracovala samostatně a řádně jsem citovala všechny použité zdroje.“

V Chotěboři dne

.....

Michaela Jelínková

Poděkování

Na tomto místě děkuji JUDr. Petru Dostalíkovi, Ph.D., za jeho odborné vedení a ochotný přístup při vypracování mé diplomové práce. Také děkuji své rodině za jejich velkou trpělivost a podporu během dosavadního studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1. Posloupnost proti testamentu podle římského práva	9
1.1 Úvod do tématu	9
1.2 Posloupnost proti testamentu podle římského práva klasického	10
1. 2. 1 Formální práva nepominutelných dědiců	10
1. 2. 2 Materiální práva nepominutelných dědiců	18
1. 3 Posloupnost proti testamentu podle římského práva justiniánského	19
1. 3. 1 Formální práva nepominutelných dědiců	19
1. 3. 2 Materiální práva nepominutelných dědiců	23
1. 3. 3 Novela 115 a její vliv na posloupnost proti testamentu	25
1. 4 Shrnutí římské úpravy posloupnosti proti testamentu	26
2. Posloupnost proti testamentu podle rakouského obecného zákoníku občanského a vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937	27
2.1 Vývoj právní úpravy	27
2. 2 Právní úprava dle ABGB	28
2. 2. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění	28
2. 2. 2 Povinný díl a jeho výše, právo na povinný díl	31
2. 2. 3 Ochrana nepominutelného dědice a právo na nutnou výživu	33
2. 2. 4 Srovnání právní úpravy	37
2. 3 Právní úprava dle vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937	38
3. Posloupnost proti testamentu podle občanského zákoníku z roku 1950 a občanského zákoníku z roku 1964	41
3. 1 Vývoj právní úpravy	41
3. 2 Právní úprava dle občanského zákoníku z roku 1950	41
3. 2. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění	42
3. 2. 2 Povinný díl a jeho výše, právo na povinný díl	44
3. 2. 3 Ochrana nepominutelného dědice a zaopatření dalších osob	45
3. 2. 4 Shrnutí právní úpravy	46
3. 3 Právní úprava dle občanského zákoníku z roku 1964	47
3. 3. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění	47
3. 3. 2 Povinný díl a jeho výše, právo na povinný díl	49
3. 3. 3 Ochrana nepominutelného dědice	49

3. 3. 4 Shrnutí právní úpravy.....	51
4. Posloupnost proti testamentu podle občanského zákoníku z roku 2012.....	52
4. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění.....	52
4. 2 Povinný díl a jeho výše.....	56
4. 3 Ochrana nepominutelného dědice.....	57
4. 4 Shrnutí právní úpravy.....	58
Závěr.....	60
Seznam použitých zdrojů.....	63
Shrnutí.....	69
Summary.....	70
Klíčová slova.....	71

Seznam použitých zkratek

ABGB	zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský ve znění pozdějších předpisů
VN 37	vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937
OZ 50	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
OZ 64	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Stejně jako dnes i v dávných dobách se vývojem společnosti rozvíjela práva jednotlivých osob na pozůstalostní majetek svých předků. Zanechání pozůstalosti bylo dříve bráno jako projev určité solidarity ve prospěch svých potomků a dalších osob, s cílem zajistit je na dobu po smrti blízké osoby i do budoucna. K takovému účelu se vyvinula určitá právní jednání, která měl zůstavitel k dispozici pro naložení se svým majetkem. Již v římském právu, které se ukázalo být stěžejním pro kontinentální právní systém v Evropě, začaly být kladeny na testamentsy zůstavitelů požadavky, které bylo nutno splnit. Pokud tak zůstavitel neučinil, mohli se dědici, kterým bylo takovým pořízením ublíženo domáhat nápravy svých práv.

S touto materií souvisí téma mé diplomové práce s názvem „Posloupnost proti testamentu“. Jejím obsahem je úzká problematika související s nenaplněním formálních a materiálních znaků závěti zůstavitelem, zásahem do práv osob zůstavitelovi blízkých a jejich následnými možnostmi obrany proti takovému zásahu. Posloupnost proti testamentu je možno považovat za určité „*institucionální vyjádření interpretace testamentu*“¹, které má za následek zrušení závěti a nástup dědiců na základě zákonné dědické posloupnosti.

Ač se toto téma zdá ryze historické, má významné přesahy i do nynější doby a platného a účinného práva. Souvisí s velmi populárním a často diskutovaným pojmem nepominutelný dědic, který se zejména po rekonstrukci soukromého práva v České republice dočkal celkem široké právní úpravy v občanském zákoníku.² Ten dle své důvodové zprávy vychází právě z kvalitních historických úprav platných na našem území, ale rovněž bere ohled i na právní úpravy soukromého práva v zahraničí.

Můžeme říci, že každý z nás se za svůj život dostane nějakým způsobem do kontaktu s dědickým právem. Ať již se ocitne v postavení zůstavitele, který bude rozhodovat o tom, co se stane s jeho majetkem po jeho odchodu, anebo v postavení dědice či odkazovníka, který nabyde pozůstalost po někom jiném. Vždy bude třeba, aby měl člověk ponětí o svých právech. Proto lze pokládat za důležité, že ke správnému pochopení právní úpravy a následné možnosti aplikace práva v praxi, je třeba lépe poznat ideové základy a vývoj dědického práva v historii.

Cílem mé diplomové práce bude zmapovat vývoj posloupnosti proti testamentu, jakožto poměrně úzké problematiky dědického práva, a její vliv na další právní úpravy. Jeví se přirozené začít zkoumat institut již od římského práva, kde tato posloupnost vznikla. Zde se

¹ DAJCZAK, Wojciech a kol. *Právo římské. Základy soukromého práva*. 1. vydání. Přeložil Petr Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 138.

² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

v rámci této posloupnosti vyvinula formální a materiální práva osob, které byly zůstaviteli blízké. Hovoříme zde již o prvních nepominutelných dědicích.³ Právě daného vymezení práv se chci držet při tvorbě své diplomové práce, kde bych ráda jednotlivé prvky formálních a materiálních práv srovnala napříč historickými úpravami, a to i s ohledem na omezení zůstavitelovy vůle pořídit pro případ smrti

Při tvorbě diplomové práce budu vycházet z komentářů, dobové literatury, odborných článků a v neposlední řadě z judikatury, která podstatným způsobem dovytvářela právo. V rámci kapitoly týkající se římského práva budu vycházet i z přímých pramenů římského práva. Právě ty nám jsou schopny poskytnout ucelený pohled na právní uspořádání dědického práva ve starém Římě. Při psaní budu čerpat z Gaiovy Učebnice práva, Justiniánových Institucí, a rovněž z Digest, které jsou považovány za stěžejní pramen. Při práci s Digesty budu vycházet jak z jejich latinského znění, které je dostupné na internetových stránkách⁴, tak i pro lepší pochopení textu z anglického překladu P. S. Scotta⁵.

³ BLAHO, Peter a kol. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1997, s. 147.

⁴ KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

⁵ SCOTT P., Samuel. *The Enactments of Justinian. The novels. CXV.* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 27. února 2016]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/N115_Scott.htm>.

1. Posloupnost proti testamentu podle římského práva

1.1 Úvod do tématu

Dědické právo je ze subjektivního hlediska vždy spojeno se smrtí člověka. Ta je sama o sobě považována za jeden z předpokladů dědění. Smrt lze z právního hlediska považovat za právní skutečnost, při které není přítomen volní prvek, tedy není zde podstatné volní chování jednotlivce.⁶

Smrtí, jakožto právní událostí, vždy zanikají právní poměry rodinné, nezanikají však právní vztahy majetkové. Ty přetrvávají i nadále, a na místo zemřelého (dále osoby „zůstavitele“) nastupuje osoba jiná (dále jen „dědic“). Na něho bezprostředně přecházejí jak veškerá majetková práva, tak i majetkové povinnosti zůstavitele jako jeden celek. Tuto univerzální (celkovou) sukcesi práv a povinností ze zůstavitele na dědice označujeme termínem dědická posloupnost.⁷

Na dědice v období klasického práva římského přecházely majetkové poměry zůstavitele, zkráceně dědictví, tzv. nastoupením dědictví (*adicio hereditatis*). Záleželo pouze na něm, zda je práva a povinnosti po zůstaviteli ochoten přijmout či nikoli. Univerzální sukcese v sobě zahrnovala nejen přechod práv po zůstaviteli, ale rovněž pro dědice znamenala povinnost ručit za dluhy zůstavitele v případě pozůstalosti, která byla zatížena dluhy.⁸ Kolikrát mohla být právě tato skutečnost rozhodující pro nástup dědictví, jelikož v případě, když by dluhy zůstavitele mnohonásobně převyšovaly hodnotu jeho pozůstalosti, bylo by nespravedlivé požadovat po dědici, aby takové dědictví přijal.

Skutečnosti, kterými se dědici nabízela možnost dědictví nabýt, nazýváme delační důvody nebo také tituly. Titulem pro nabytí dědictví v římském právu mohlo být poslední pořízení (*testamentum*) nebo zákon.⁹ Poslední pořízení, neboli závěť, je jednostranné právní jednání pro případ smrti, které obsahovalo určení jednoho nebo více osob za dědice po zůstaviteli. Pořízení mohlo dále obsahovat i jiná nařízení, jako např. odkaz konkrétní věci jiné osobě, jmenování poručníka, stanovení podmínky a další.¹⁰ V případě, kdy zůstavitel

⁶ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné*. Vydání 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, s. 202 – 203.

⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opr. vyd. Praha: J. Otto knihkupec, 1910, s. 974

⁸ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II, Právo majetkové*. V Praze: Nákladem vlastním, 1935, s. 260.

⁹ Tamtéž

¹⁰ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 990 – 991.

nezanechal žádné pořízení, pořízení nebylo platné, anebo pokud platnosti či účinnosti pozbylo, nastupovalo dědění podle zákonné posloupnosti, tzv. intestátní.¹¹

Vzhledem k římské zásadě „*Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*“, se mohlo v římském právu dědit vždy jen na základě jedné posloupnosti. Nešlo uplatnit, aby zůstavitel rozhodl o části svého majetku závětí a zbytek majetku připadl zákonným dědicům, jak to známe dnes. V případě, kdy zůstavitel pořídil o části své pozůstalosti závětí, zbytek pozůstalosti se rovnoměrně rozdělil ostatním závětním dědicům – došlo k tzv. přírůstku (*akrescenci*) dědického podílu.¹²

K přírůstku dědického podílu docházelo i v případě, když některý z dědiců nemohl dědit a zároveň neměl potomky, na které by přešlo jeho právo. Rozlišovalo se při tom nabytí přírůstku na základě závětí a zákona. V případě testamentární posloupnosti nabývali právo k pozůstalosti dědici zmínění v jedné větě s tím, který nemohl dědit. U intestátní posloupnosti nabývali právo dědici z jednoho kmene nebo linie.¹³

Výjimkou ze zásady „*Nemo pro parte...*“ byla posloupnost proti testamentu, která se v klasickém období římského práva začala uplatňovat jako další druh dědické posloupnosti vedle posloupnosti testamentární. Tato posloupnost zaručovala svými důsledky právo na dědictví nepominutelným dědicům.¹⁴ Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, je otázkou, zda posloupnost proti testamentu můžeme považovat za samostatný druh posloupnosti, nebo spíš za důsledek nesplnění formálních povinností zůstavitele týkající se závětí. V této kapitole se pokusíme přiblížit základní aspekty této posloupnosti.

1.2 Posloupnost proti testamentu podle římského práva klasického

1. 2. 1 Formální práva nepominutelných dědiců

Souhrn obyčejového práva, který je obsahem zákona dvanácti desek z poloviny pátého století před naším letopočtem, stanovil zůstavitelovu testovací volnost. Můžeme tak dovozovat z páté desky, která obsahovala ustanovení „*Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto*“¹⁵, volně přeložitelné jako „ten, kdo rozhodl o svém majetku nebo o poručenství nad svým majetkem, tak je po právu“. Zůstavitel si sám mohl zvolit, koho ze svých blízkých ustanoví jako následovníka svých majetkových poměrů.

¹¹ Tamtéž, s. 1035.

¹² Tamtéž, s. 979.

¹³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 302.

¹⁴ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s.260.

¹⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. 1. vyd. Praha: Orac, 2001, s. 34 – 35.

V případě, kdy zůstavitel žádného ze svých zákonných dědiců do testamentu neobsáhl, byli tito dědici podle nejstaršího práva z dědictví vyloučeni. Toto se týkalo i tzv. dědiců vlastních (*sui heredes*), což byly osoby, které měl zůstavitel v přímé moci.¹⁶

Můžeme vypočítat z poznámek klasických právníků, že již za období republiky došlo ke změnám, které se týkaly omezení testovací volnosti zůstavitele ve prospěch některých jeho dědiců.

Fragment Dig. 28. 2. 30

Gaius libro 17 ad edictum provinciale

*Inter cetera, quae ad ordinanda testamenta necessario desiderantur, principale ius est de liberis heredibus instituendis vel exheredandis, ne praeteritis istis rumpatur testamentum: namque filio qui in potestate est praeterito inutile est testamentum.*¹⁷

Z prvního uvedeného fragmentu vyplývá, že povinností zůstavitele bylo, aby ve své závěti jmenoval nebo vydědil své děti. Pokud by tak zůstavitel neučinil, závěť by byla prolomena. Gaius shodně vyvodil, že v případě, když by zůstavitel opomenul v závěti syna, kterého má ve své moci, byla by závěť neplatná. To, že se zůstavitelův syn těšil zvláštnímu postavení, můžeme dovozovat jak z druhé knihy Gaiových Institucí,¹⁸ tak i z Digest¹⁹. Již zde můžeme vidět počátek formování formálních pravidel, kterých se zůstavitel musel držet, aby po jeho smrti nedošlo ke zneplatnění jeho závěti. Další fragmenty nám poskytnou náhled na podrobnější zásady, které byly v římském právu spojené s pořizováním závěti.

Fragment Dig. 28. 2. 17

Florentinus libro decimo institutionum

*Filii etiam hoc modo exheredantur "filius exheres sit": "filius exheres erit".*²⁰

¹⁶ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1055.

¹⁷ Dig. 28. 2. 30. KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

¹⁸ Gai, Inst. 2, 123. KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 127.

¹⁹ Dig. 28. 2. 30. KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

²⁰ Dig. 28. 2. 17. Tamtéž.

Florentinus se ve svém fragmentu zabýval způsobem vydědění syna jakožto potomka zůstavitele. Byl toho názoru, že by měla být použita následující slova: „Nechť je můj syn vyděděn“. „Můj syn by měl být vyděděn“.

Právnický Ulpianus se zabýval otázkou, jakou formou by mělo být vydědění stanoveno, zda je nutné zmínit jméno, titul či příjmení, nebo zda postačí pouze jedno z toho. Dospěl k závěru, že potomek bude platně vyděděn, pokud bude určen jednou z výše uvedených možností.²¹

Fragment Dig. 28. 2. 2.

Ulpianus libro sexto regularum

*Nominatim exheredatus filius et ita videtur "filius meus exheres esto", si nec nomen eius expressum sit, si modo unicus sit: nam si plures sunt filii, benigna interpretatione potius a plerisque respondetur nullum exheredatum esse.*²²

V návaznosti na výše zmíněný názor Ulpiana lze zmínit i to, že se dále zabýval otázkou, jakou roli hraje při vydědění závěti uvedení konkrétního jména syna. Je nepochybné, že v případě, kdy měl zůstavitel pouze jednoho syna, nemělo by mít nezmínění jeho jména vliv na platnost vydědění. V případě, když by však měl synů více, a on by jméno syna nezmínil, nemělo by takové vydědění žádné právní následky a nebyl by vyděděn žádný ze synů. Závěť by poté byla neplatná, z důvodu opominutí dědice, jak je uvedeno v Digestech.²³

Gaius ve svých Institucích shodně uvádí pravidla ohledně jmenovitěho vydědění syna, a navíc se zabývá otázkou osudu závěti, když by syn zemřel ještě za života zůstavitele. Sabiniáni prosazovali názor, že by se jednalo o neplatný testament. Tento závěr byl stěžejní oproti závěrům školy Prekuliánů²⁴, kteří zastávali názor, že v případě smrti syna ještě za života zůstavitele, nestává se syn nesprávně vyděděný překážkou pro nástup ostatních dědiců, jelikož již prakticky nebrání ve výkonu testamentu.

Paulus řešil ve svém fragmentu platnost závěti, která sice byla sepsána, syn v ní byl opomenut, ale zemřel ještě za života zůstavitele. Paulus dospěl k závěru, že taková závěť by nebyla platná a v případě, když by existovala závěť dříve sepsaná, tak by touto novější závěti

²¹ Dig. 28. 2. 1. Tamtéž.

²² Dig. 28. 2. 2. Tamtéž.

²³ Dig. 28. 3. 1. Tamtéž.

²⁴ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1058.

nebyla zrušena.²⁵ K tomuto názoru se lze přiklonit, jelikož i přesto, že by daný syn již nemohl ze závěti nijak profitovat a nemohl by tedy ani napadnout platnost takové závěti, závěť by nespĺňovala formální požadavky, které na ní byly kladeny, a mezi které patřilo i vydědění nebo jmenování dědice.

Tento závěr podtrhuje též další z fragmentů, ve kterém stojí, že za neplatnou závěť, jinými slovy za závěť, která není v souladu se zákonem, považujeme takovou, která nespĺňuje formální náležitosti.²⁶

Důvody vydědění mohly být dle dobových pramenů různé. Dle Ulpiana mohl zůstavitel vydědit svého potomka z důvodu hanby nebo kvůli způsobení újmy zůstaviteli potomkem. Na druhou stranu mohl zůstavitel přistoupit k vydědění též z důvodu ochrany jmění svých dětí.²⁷ Nabízí se myšlenka předluženého dědictví, a s ohledem na univerzální sukcesí, kdy dědic nabyvá jak aktiva, tak i pasiva, by tak mohl zůstavitel vyděděním předejít zkrácení majetku dědice kvůli vlastním dluhům.

Odlíšný přístup ve jmenování a vydědění závětí můžeme shledávat vůči všem ostatním potomkům, konkrétně vůči dcerám, vnukům a dalším, bez ohledu na jejich pohlaví. Ty bylo možné vydědit všeobecným prohlášením, aniž by je bylo třeba jmenovat. V případě, kdy byly tyto osoby zůstavitelem opomenuty, nedocházelo k neplatnosti testamentu, ale tyto osoby dědily vedle dědiců v závěti neopomenutých. Rozsah dědictví byl pro dědice dle testamentu určen odlišně. Záleželo na tom, zda šlo o dědice vlastní (*sui heredes*) nebo dědice cizí (*heredes extranei*). Dědici vlastní přirůstali k ostatním dědicům a v případě, kdy měli dědit dva synové a opomenutá dcera, tak dcera měla nárok na třetinu dědictví. Pokud měli dle testamentu dědit dědici cizí a dcera zůstavitele byla opomenuta, měla vedle dědiců cizích právo na polovinu pozůstalosti.²⁸

Za zmínění stojí rovněž i postavení potomka v době smrti zůstavitele nenarozeného, tzv. pohrobka (*postumi sui*). Pohrobka mohl v závěti ustanovit za dědice nebo vydědit zůstavitel, který byl svobodný, i který byl v manželském svazku. Jakmile tak v závěti učinil zůstavitel, který byl ženatý, platilo toto jmenování nebo vydědění jak na dítě, které měl se současnou manželkou, tak i na děti s jakoukoli jinou ženou.²⁹ Obdobně vyplývá z dalšího

²⁵ Dig. 28. 2. 7. KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

²⁶ Dig. 28. 3. 1. Tamtéž.

²⁷ Dig. 28. 2. 18. Tamtéž.

²⁸ Gai. Inst. 2, 124. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 127.

²⁹ Dig. 28. 2. 4. KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

fragmentu, že v případě, kdy se zůstavitel ožení po sepsání závěti, ve které jmenoval pohrobka, tak se pohrobkem jmenovaným za dědice stane ten, který vzejde z následujícího manželství po sepsání závěti.³⁰

Ulpianus se v jiném fragmentu zabýval otázkou, zda se povinnost vydědit nebo jmenovat svého dědice vztahuje též na zůstavitele, který je impotentní a nemůže tak mít vlastní potomky. K této otázce se vyjádřili i jiní klasičtí právníci s tím, že impotence není překážkou pro sepsání závěti obsahující vydědění, jelikož takový zůstavitel sice nemůže mít vlastní děti, ale může se oženit a děti adoptovat.³¹

Pokud zůstavitel opomenul v testamentu zmínit takového potomka, ať již šlo o nenarozeného syna nebo některého z tzv. ostatních potomků, tak taková závěť byla zpočátku platná. Po narození pohrobka však docházelo z důvodu vzniku agnátského příbuzenství vůči zůstaviteli ke zneplatnění testamentu.³²

Stejně, jak bylo možné pohrobka zahrnout do testamentu, tak bylo možné ho i vydědit.³³ Tímto mohl zůstavitel zabránit pozdějšímu zrušení testamentu z důvodu neplatnosti.

Fragment Dig. 28. 3. 3.

Ulpianus libro tertio ad Sabinum

*pr. Postumi per virilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testamentum adgnascendo rumpant.*³⁴

Jak vyplývá z výše uvedeného fragmentu, vydědění pohrobka z formálního hlediska bylo založeno na takřka stejném principu, jako vydědění dědiců již narozených. Pohrobka mužského pohlaví bylo nutno vydědit jmenovitě, u pohrobků ženského pohlaví stačilo vydědění mezi ostatními, přičemž bylo v případě žen pamatováno na zanechání odkazu.³⁵

Právní věda v římském právu klasickém se zabývala rovněž postavením dalších osob zůstaviteli blízkých. Za zmínění stojí práva osob, která vstoupila na místo vlastních dědiců, práva osob emancipovaných a adoptovaných, a rovněž osob, u kterých otec dvakrát provedenou mancipací zrušil testament.

³⁰ Dig. 28. 2. 5. Tamtéž.

³¹ Dig. 28. 2. 6. Tamtéž.

³² Gai. Inst. 2, 131. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 129.

³³ Gai. Inst. 2, 130. Tamtéž..., s. 129.

³⁴ Dig. 28. 3. 3. KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

³⁵ Gai. Inst. 2, 132. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 129.

V případě osob, které nastoupily na místo dědiců vlastních a staly se tak víceméně vlastními dědici svých předků, shledáváme, že jejich postavení v dědickém právu bylo takřka stejné jako v případě pohrobků. Jedná se o situaci, kdy zemřel syn zůstavitele, kterého měl zůstavitel ve své moci, a na jeho místo nastoupily v dědění jeho děti (vnuk či vnučka zůstavitele) jako dědici vlastní. Pokud zůstavitel zanechal testament, ve kterém ustanovil syna dědicem nebo ho vydědil, a pokud nechtěl, aby v případě smrti syna a po nástupu „nových vlastních dědiců“ byl jeho testament zrušen pro nedostatek formy, musel ustanovit za dědice nebo vydědit rovněž děti svého syna.³⁶ Pro formu vydědění platily stejné podmínky jako u obecného vydědění.³⁷

Odlišný postoj měla právní věda k dědicům, kteří měli dědit jako osoby propuštěné z moci otcovské, tj. emancipované.³⁸ Takové osoby již nebyly považovány za dědice vlastní a z toho důvodu pro ně neplatila pravidla o povinném ustanovení nebo vydědění dědice.³⁹

Na druhou stranu se emancipací zabýval v jednom ze svých fragmentu Marcianus, který emancipovanému synovi přiznal právo napadnout závěť z důvodu opomenutí vydědění či jmenování svého bratra, jakožto řádného dědice v testamentu. Marcianus říká, že k zákonnému nástupnictví bude oprávněný jak opominutý řádný dědic, tak i emancipovaný syn.⁴⁰ Lze vidět, že názory na postavení emancipovaných potomků byly různé.

Dědici, kteří byli zůstavitelem adoptováni, zaujímali stejné postavení jako dědici vlastní. Pokud však byly adoptivní děti svým adoptivním otcem emancipovány, vracely se do takového postavení, v jakém byly, než došlo k adopci. Pokud zůstavitel adoptoval syna až po sepsání závěti, docházelo ke zrušení takového testamentu kvůli vzniku agnátského vztahu k novému vlastnímu dědici.⁴¹ Gaius navíc uvedl, že ke zrušení testamentu došlo též v případě, když byl syn zůstavitelem dvakrát provedenou mancipací propuštěn na svobodu z toho důvodu, že se syn vrátil zpět do otcovské moci.⁴²

Ve výše uvedených případech se tedy jednalo víceméně o pouhé formální požadavky, které se týkaly jmenování nebo vydědění dědice. Jejich případné porušení mohlo mít za následek neplatnost testamentu. Kromě požadované slovní formulace, musel být daný nepominutelný dědic vyděděn vůči všem dědicům společně povoláním, a rovněž se muselo

³⁶ Gai. Inst. 2, 133. Tamtéž, s. 129.

³⁷ Gai. Inst. 2, 134. Tamtéž, s. 129 - 130.

³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994, s. 100.

³⁹ Gai. Inst. 2, 135. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 131.

⁴⁰ Dig. 28. 3. 32. KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

⁴¹ Gai. Inst. 2, 136. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 131.

⁴² Gai. Inst. 2, 141. Tamtéž, s. 131.

vydědění vztahovat na celé dědictví.⁴³ Nepostačilo tedy pouhé nařízení, že daný dědic neměl po smrti zůstavitele obdržet konkrétní věc.

Zmíněná práva dědiců, které zákon nedovoloval opomenout, označujeme jako formální práva nepominutelných dědiců, přičemž je nutno zmínit, že tato pravidla byla akceptována jak civilním právem, tak i rovněž prétozem, který poslušnost proti testamentu realizoval v praxi u dědiců, které považoval za nepominutelné (*bonorum possessio contra tabulas*).⁴⁴

Prétorské právo mělo v římském právu dědickém velký vliv na práva případných dědiců. Prétor poskytoval dědici ochranu v podobě udělení držby pozůstalosti, a to na základě jím vydaného zvláštního interdiktů. Ten byl vydán poté, co mu byla doručena žádost o udělení držby pozůstalosti dědicem.⁴⁵ Prétorský edikt stanovil, že děti (*liberi*) zůstavitele musí být buď ustanoveni za dědice, anebo musí být v testamentu vydědění. Rozdíl oproti civilní poslušnosti spočíval v tom, že zde museli být jmenovitě označeni všichni potomci mužského pohlaví, nikoli jen syn zůstavitele. Ženy mohly být vyděděny stejně jako v civilním právu mezi ostatními.

V případě neplatnosti testamentu se mohli o držbu pozůstalosti ucházet všichni potomci, včetně těch vyděděných. Nedošlo-li k neplatnosti testamentu podle civilního práva a přesto byli nepominutelní potomci v testamentu opomenuti (bez vydědění opomenutý emancipovaný nebo jiný vlastní dědic než syn), mohli tito nepominutelní potomci žádat držbu pozůstalosti proti poslušnosti. Udělení držby ponechalo testament platným, zrušilo se pouze jmenování dědiců. O držbu pozůstalosti proti testamentu se poté mohli ucházet rovněž dědici, kteří sice byli v testamentu jmenováni, ale jejich jmenování bylo následně zrušeno. O držbu *contra tabulas* se nemohli ucházet pouze dědici v testamentu vydědění a dědici cizí (*extranei*).⁴⁶

Pokud byli povoláni k dědění po zůstaviteli dědici vlastní a emancipovaní, měl prétor možnost „uspořádat“ jednotlivé dědické podíly, které měly připadnout dědicům, s ohledem na jejich postavení a jejich možnost nabývat práv pro sebe nebo pro jiné osoby. Tím, že emancipované osoby mohly nabývat majetek již samy sobě, se dostávaly do lepšího postavení než osoby *sui heredes*, které jako součást rodiny rozvíjely jen majetek spadající do ní. Proto byla emancipovaným osobám, které měly dědit dle zákonné poslušnosti nebo se ucházely o držbu pozůstalosti proti testamentu, uložena povinnost vnést do celkového majetku po

⁴³ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1057.

⁴⁴ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo...*, s. 290.

⁴⁵ Tamtéž, s. 267 – 268.

⁴⁶ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s. 308 - 309.

zůstaviteli to, co měla emancipovaná osoba ve vlastnictví v době smrti zůstavitele.⁴⁷ Povinnost kollace se netýkala jen emancipovaných osob, ale všech těch, které byly v době smrti zůstavitele osobami mimo moc *patera familias*. Spadala sem třeba i osoba, která adopcí vystoupila z rodiny.⁴⁸

Povinné osoby tak mohly kollaci učinit několika způsoby, mezi které spadal stipulační slib, zaručení se, nebo zástava pojištěného. Později přibyla povinnému možnost přímo vydat to, co bylo předmětem kollace nebo si nechat snížit dědický podíl.⁴⁹ Započtení majetku mohl požadovat jen dědic vlastní, kterému emancipovaná osoba nespravedlivým způsobem konkurovala v dědickém právu.⁵⁰

Pokud se povinný dědic zdráhal splnit kollační povinnost, byla mu odepřena možnost použití dědických žalob. Dodatečné splnění takové povinnosti mělo za následek opětovnou možnost využití ochrany skrze dědické žaloby. Nemohl-li povinný poskytnout započtení z důvodu nedostatku majetku, mohl být jeho dědický podíl vydán oprávněným dědicům, pokud poskytli jistotu navrácení podílu povinnému. V jiném případě byl dán dědický podíl opatrovníkovi.⁵¹

Prétor poskytoval dědicům ochranu v podobě započtení též v případě dcery zůstavitele, které bylo poskytnuto věno, a i po smrti zůstavitele byla součástí jeho rodiny. Dědicové vlastní tedy měli i v tomto případě právo požadovat započtení věna do celkové pozůstalosti v případě, kdy měla dcera dědit dle zákona nebo se ucházela o držbu pozůstalosti proti testamentu.⁵²

Prétorská posloupnost proti testamentu měla význam tedy v tom, že nepominutelní dědici zde měli práva podle svých intestátních podílů.⁵³ Samotné povolání přetorem k pozůstalosti však ještě neznamenalo, že se stanou dědici dle civilního práva. To bylo možné jen na základě zákona nebo normy jiné právní síly. Osoba, které byla přetorem poskytnuta držba pozůstalosti, se pouze dostávala do stejného postavení, jako měl dědic dle zákona.⁵⁴

⁴⁷ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vyd. Přeložil Jan Vážný. Brno: Právník, 1932, s. 672 – 673.

⁴⁸ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo...*, s. 301.

⁴⁹ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1112 – 1113.

⁵⁰ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s. 302.

⁵¹ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1113.

⁵² KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo...*, s. 302.

⁵³ Tamtéž s. 291.

⁵⁴ Gai. Inst. 3, 32. KINCL: *Gaius: Učebnice práva...*, s. 181.

1. 2. 2 Materiální práva nepominutelných dědiců

Vedle formálních práv nepominutelných dědiců existovaly i tzv. práva materiální. Ta původně vyplývala z jakéhosi morálního závazku zůstavitele vůči svým nejbližším, zanechat jim část svého majetku. Pro zůstavitele nebyly v tomto případě stěžejní rodinné vztahy agnátské, nýbrž vztahy kognátské založené na pokrevním příbuzenství. Rozhodující zde byly city mezi osobami, nikoli právo.⁵⁵

Zpočátku se rozcházely názory na to, kdo spadá mezi osoby, kterým by příslušelo právo na povinný díl (*portio debita*). Povinný díl byl částí pozůstalosti, která měla připadnout dědici blízkému zůstaviteli. Během druhého století našeho letopočtu se ustálila pravidla, která právní nárok na povinný díl z pozůstalosti přiznávala descendentům, ascendentům a pokrevním sourozencům zůstavitele. Sourozenci měli právo na povinný podíl jen v případě, kdy byla v testamentu ustanovena za dědice osoba odsouzená trestním řízením (*persona infamis*) nebo osoba mající špatnou pověst u spoluobčanů (*persona turpis*). Vzhledem k tomu, že osoby adoptované měly po dobu adopce stejné postavení jako dědici vlastní, měly též stejné právo na povinný díl.⁵⁶

Právo na povinný díl byla oprávněna požadovat pouze osoba, která byla na svém právu zkrácena a zároveň byla dle zákonné posloupnosti nejbližší zůstaviteli, ať již podle práva civilního nebo prétorského.⁵⁷ Pokud nejbližší dědic zůstavitele nemohl žalobou uplatňovat právo na povinný díl, byl k ní oprávněn následující dědic, který by byl nejbližším zákonným dědicem, na místo toho původního, který odpadl (*successio in querellam*).⁵⁸

Výše povinného dílu, která by zaručovala nepominutelnému dědici účast na pozůstalosti, nebyla ze začátku pevně stanovena. Rozsah záležel především na rozhodnutí soudu. Jeho výše byla nejspíš stanovena až postupem času, a to zřejmě podle Falcidiova zákona z roku 40 před Kristem, který se týkal dědických odkazů. Výše byla určena na jednu čtvrtinu ze zákonného podílu, který by dědic obdržel v případě intestátní posloupnosti.⁵⁹

Způsob zanechání povinného dílu dědicům byl ponechán na vůli zůstavitele. Mohl být dědici zůstaven klasicky závětí, formou odkazu nebo i jiným způsobem. Později se akceptovalo i právní jednání učiněné mezi živými formou věna u dcery (*dotis*), darováním,

⁵⁵ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo...*, s. 291.

⁵⁶ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1064 – 1065.

⁵⁷ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo...*, s. 291.

⁵⁸ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1065

⁵⁹ Tamtéž, s. 1065.

anebo smluvením koupitelného úřadu (*militia*). Podstatné bylo, aby samotné zanechání povinného dílu nebylo zatíženo některým vedlejším ustanovením (podmínka, určení času).⁶⁰

Jako na projev zůstavitelovi volnosti při nakládání se svým majetkem můžeme nahlížet i na to, že byl oprávněný některého ze svých nepominutelných dědiců z práva na povinný díl vyloučit. K tomu však mohlo dojít jen zřídkakdy. Zůstavitel musel mít pro vyloučení dědice závažný důvod, který byl též povinen uvést. Závažnost takového důvodu poté posuzoval soud.⁶¹ Zůstavitel mohl vyloučit dědice nejen kvůli jeho špatnému chování, ale též pro jeho dobro – např. v případě osoby marnotratné, kdy odkázal podíl jeho potomkovi.⁶²

Mezi materiální práva nepominutelných dědiců patřila rovněž procesní obrana proti odepření povinného dílu dědici zůstavitelem. Dědic se mohl proti takovému jednání bránit žalobou na neplatnost závěti (*quereella inofficiosi testamenti*), která směřovala proti testamentu zasahujícím do jeho práv. Smyslem této žaloby bylo poukázat na rozpor poslední vůle zůstavitele s jeho morálními povinnostmi.⁶³

Této ochrany mohl využít jen ten dědic, který měl od prétora udělenou držbu pozůstalosti *intestati*, která „dosvědčovala“ jeho dědické právo pro případný soudní spor. Žalobu bylo nutno směřovat proti dědici, který na základě testamentu nabytí dědictví. Pokud bylo dědiců více, tak bylo nutné ji podat proti všem najednou. Cílem opominutého dědice bylo získat svůj povinný díl. Oprávnění podat žalobu nepřecházelo na dědice oprávněného z žaloby a zanikalo uznáním testamentu, smírem nebo uplynutím pěti let od doby, kdy dědic ze závěti přijal dědictví. Navíc bylo možné použít tuto žalobu i k doplnění té části povinného dílu, která mu měla být zanechána. Vedle „kverely“ existovaly též jiné žaloby pro případ, že zůstavitel zkrátil dědice právním jednáním učiněným ještě za života. Byly jimi žaloba na zrušení darování nebo poskytnutí věna.⁶⁴

1. 3 Posloupnost proti testamentu podle římského práva justiniánského

1. 3. 1 Formální práva nepominutelných dědiců

Doba justiniánská se datuje k první polovině šestého století našeho letopočtu, kdy se vlády ujal v již rozdělené římské říši byzantský císař Justinián I. Panovník východořímské

⁶⁰ Tamtéž, s. 1066.

⁶¹ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s. 310.

⁶² HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1067.

⁶³ DAJCZAK: *Právo římské...*, s. 138.

⁶⁴ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s. 310 – 311.

(později byzantské) říše po svém nástupu usiloval o navrácení všech ztracených území, která dříve patřila k Římu, a o celkové znovuoobnovení dřívější prosperity země. S tím byly spojeny pokusy o reformy uvnitř státu, které by byly způsobilé urovnat otrokářský systém a stabilizovat hospodářství a politiku země. Změn v oblasti práva se nevyhnulo ani odvětví práva dědického, byť většina z něho zůstala stejná, jak bylo zažito z dob klasického římského práva. Právní úprava z té doby byla uznávána takovou měrou, že si zasloužila být uspořádána do rozsáhlé sbírky práva klasických právníků, tzv. Digest. Kvůli velmi kvalitní úpravě dědického práva z předchozí doby se z ní hojně vycházelo při aplikaci právních pravidel i za vlády Justiniána.⁶⁵

Co se týče formálních práv nepominutelných dědiců, zpočátku vlády Justiniána zůstaly víceméně veškeré povinnosti zůstavitele vůči svým potomkům stejné. Platnost závěti byla naplněna (včetně splnění dalších formálních požadavků) v okamžiku, kdy zůstavitel ve své závěti dědice ustanovil nebo ho vydědil. V případě syna, muselo dojít k ustanovení nebo vydědění jmenovitě. Důsledkem nenaplnění požadavku bylo, že by podle závěti nemohl nabýt dědictví nikdo. K obdobnému prolomení závěti došlo i v případě, kdy syn zůstavitele zemřel ještě za života otce. Na ustanovení či vydědění sester a dalších potomků obou pohlaví v mužské linii bylo kladeno méně požadavků. Postačilo, když je zůstavitel ustanovil či vydědil pouze obecným způsobem.⁶⁶ Matka potomka ani její otec neměli povinnost tohoto potomka ustanovit ani vydědit. Pokud skutečně došlo k opomenutí potomka, považovalo se toto opomenutí za jmenovité vydědění otcem, ať již se opomenutí posuzovalo podle práva civilního nebo prétorského.⁶⁷

V případě pohrobků byla pravidla opět stejná. Všichni potomci mužského pohlaví museli být buď jmenovitě ustanoveni, anebo vydědění. Pro ustanovení pohrobka dědicem platila stejná pravidla jako u synů. Závěť, kde tak nebylo zůstavitelem učiněno, byla sice zpočátku platná, po narození pohrobka však platnosti pozbývala a byla zrušena. Pohrobek ženského pohlaví mohl být ustanoven nebo vyděděn obecným způsobem, stejně jako ženský potomek narozený za života zůstavitele. Pokud však byl vyděděn, bylo nutné takové osobě odkázat alespoň něco drobného, aby se nezdálo, že na ni zůstavitel zapomněl.⁶⁸

⁶⁵ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo ...*, s. 42 – 43.

⁶⁶ Just. Inst. 2, 13. BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani Institutiones: Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010, s. 145.

⁶⁷ Just. Inst. 2, 13. 7. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones ...*, s. 149.

⁶⁸ Just. Inst. 2, 13. 1. Tamtéž..., s. 145 – 146.

Justiniánovy Instituce upravují shodně s Gaiovou Učebnicí též práva dědiců, kteří se dostali do postavení dědiců vlastních⁶⁹ a dětí adoptovaných.⁷⁰ Rovněž měly stejná práva jako v době klasické osoby propuštěné z otcovské moci. Na rozdíl od Gaiovy Učebnice jsou v Institucích Justiniána zřetelné zásahy prétorů do civilního práva, kdy nařídili v rámci ochrany dědiců, aby byly ustanoveny za dědice nebo vyděděny také osoby emancipované, přestože se nejednalo o dědice vlastní. Prétor byl připraven poskytnout svoji ochranu prostřednictvím držby pozůstalosti proti závěti těm emancipovaným osobám, které nebyly v závěti ustanoveny za dědice ani vyděděny.⁷¹

Tato úprava fungovala do roku 531 po Kristu, kdy byla přijata konstituce, jak vyplývá z Kodexu Justiniána z roku 529 po Kristu. V jednom z fragmentů, který se týká právě rozdílu mezi testamentární a intestátní posloupností, je ze začátku kritizován zastaralý rozdílný přístup vůči dědicům z testamentární posloupnosti, kde dědici mužského pohlaví měli výhodnější práva než dědici pohlaví ženského, a vůči dědicům z posloupnosti zákonné, kde byl přístup k dědicům obou pohlaví víceméně vyrovnaný. Na základě uvědomění si tohoto chybného přístupu k dědicům bylo nařízeno, aby muži i ženy měli v případě dědického nástupnictví na základě závěti rovné postavení, aby ženy byly zvýhodněny přímo v ustanovení závěti a aby případné vydědění bylo stanoveno stejným a srozumitelným jazykem. Dále bylo stanoveno, že by dcera měla mít právo na držbu pozůstalosti proti testamentu stejně jako syn, který je svým vlastním pánem nebo je emancipovaný.⁷² Z toho vyplývá, že v případě, když by dcera byla závětí opominuta, mohla by se svým právním jednáním pokusit o zrušení závěti stejně jako emancipovaný syn nebo syn nezávislý na moci otcovské.

Dále bylo stanoveno, že toto pravidlo, se vztahuje nikoli jen na dcery zůstavitele, ale rovněž na vnuky a vnučky narozené v mužské linii, byť se narodili i později. Závěrem můžeme uvést, že povinnost být vyděděn se vztahovala na všechny potomky v mužské linii civilní i prétorské posloupnosti, bez ohledu na to, zda byli potomci podřízeni moci otcovské nebo z ní byli vyloučeni. Opomenutí vydědit potomky by mělo za následek neplatnost závěti a na pozůstalost by pak měli právo jak synové podřízeni moci otcovské, tak i ti emancipovaní.⁷³

⁶⁹ Just. Inst. 2, 13. 2. Tamtéž, s. 147.

⁷⁰ Just. Inst. 2, 13. 4. Tamtéž, s. 147.

⁷¹ Just. Inst. 2, 13. 3. Tamtéž, s. 147.

⁷² C. 6, 28, 4. SCOTT P., Samuel. *The Code of Justinian* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 19. února 2016]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm>.

⁷³ Tamtéž.

Za zmínění stojí rovněž práva dětí adoptovaných, které byly na základě přijetí Kodexu Justiniána též pozměněny. V první řadě vyplynul mezi klasiky římského práva spor o to, zda dítě, které bylo pod mocí otcovskou a následně bylo adoptováno jiným, má v případě opomenutí v závěti vlastním pokrevním otcem právo na majetek. Papinianus takovému dítěti právo na podání žaloby proti závěti odepřel, naproti tomu Martianus byl odlišného názoru. Domníval se, že potomek by měl mít právo domáhat se majetku po pokrevním otci v případě, kdy by jeho adoptivní otec byl chudý a neměl prostředky na jeho zaopatření.⁷⁴

Dále je v Kodexu řešena situace, kdy pokrevní otec adoptovaného dítěte zemře a adoptivní otec poté ustoupí od adopce, tedy propustí syna ze své moci. Otázkou zůstává, zda dítěti odpadá možnost napadnout závěť pokrevního otce kvůli opomenutí z toho důvodu, že v době smrti svého pokrevního otce nepatřil do jeho rodiny. V Kodexu bylo na tuto otázku odpovězeno tak, že v případě, kde došlo k adopci cizí osoby, jsou práva pokrevního otce ztracena. Není tomu však v případě, kdy nedojde k přechodu syna do jiné rodiny.⁷⁵ Otázkou je, zda by se toto řešení dalo aplikovat i na tento problém, jelikož zde fakticky k přechodu do jiné rodiny došlo, ale následně z ní potomek vystoupil skrze provedenou emancipaci.

Odlišně se dalo pohlížet na situaci, kdy zůstavitel dal syna k adopci svému dědovi z matčiny nebo otcovy strany. Došlo zde ke kombinaci práv přirozených (mezi příbuznými) a práv vyplývajících z adopce. V takovém případě se uplatnil názor Papiniana, který tvrdil, že syn adopcí pozbyl možnosti domáhat se práv na majetek po svém pokrevním otci. Tomuto adoptivnímu synovi tak nebylo povoleno zasahovat do majetkových práv pokrevního otce a musel ctít moc otce adoptivního.⁷⁶ Důvodem takového závěru mohlo být to, že v tomto případě měl adoptivní otec k adoptovanému synovi bližší pouto, než pokud by se stala adoptivním otcem osoba cizí. Byl zde navíc předpoklad, že zde nebudou v budoucnu problémy se zanecháním majetku adoptivnímu synovi, který přeci jen požíval práv jako dědic vlastní, což bylo v tomto případě umocněno i pokrevním příbuzenstvím.

Výhodou adoptovaného potomka, který zůstal nadále v moci adoptivního otce, bylo, že nemohl být ošizen z nástupnického práva po svém adoptivním otci, pokud by zemřel bez závěti. Na druhou stranu pro něj bylo výhodné i to, že mohl být dědicem svého pokrevního otce na základě závěti.⁷⁷ Nutno dodat, že Kodex opět s ohledem na příznivější postavení

⁷⁴ C. 8, 4, 10. Tamtéž.

⁷⁵ C. 8, 4, 10. Tamtéž.

⁷⁶ C. 8, 4, 10. Tamtéž.

⁷⁷ C. 8, 4, 10. 1. Tamtéž.

ženského pohlaví přiznával veškerá práva adoptovaných synů též adoptovaným dcerám, vnukům a vnučkám, a rovněž jejich potomkům obou pohlaví, kteří byli pod mocí otcovskou.⁷⁸

1. 3. 2 Materiální práva nepominutelných dědiců

Právní úprava povinnosti zůstavitele stanovit ve své závěti část pozůstalosti jako povinný díl ve prospěch nepominutelných dědiců zůstala až na pár odchylek totožná s úpravou předchozí. Právo na povinný díl mělo být prostředkem pro zachování jednoty rodiny.⁷⁹

Povinný díl patřil potomkům, předkům a v některých případech rovněž sourozencům zůstavitele. Shodně zůstalo s předchozí úpravou i to, že se svého povinného dílu mohli domáhat jen ti, kteří byli nejbližšími dědici z intestátní posloupnosti civilní či prétorské.⁸⁰

Ke změně práva na povinný díl došlo u dětí adoptovaných. Tam, kde došlo k úplné adopci (*plene adoptati a adrogatim*), právo na povinný díl náleželo dítěti proti osobě adoptanta, nikoli proti pokrevnímu otci. V případě adopce neúplné (*minus plene adoptatus*)⁸¹, zůstávalo dítěti právo na povinný díl po svém pokrevním otci. Naproti adoptivnímu otci měl práva z intestátní posloupnosti.⁸²

Dále bylo stanoveno, že právo domáhat se povinného dílu mají nemanželské děti pouze po své matce, nikoli po otci a jeho příbuzným. Podobné pravidlo se vázalo i k potomkům konkubín, byť jim bylo přiznáno omezené intestátní právo.⁸³

Velikost povinného dílu byla odvislá od celkové výše hodnoty pozůstalosti v době smrti zůstavitele. Celková výše povinného dílu poté závisela na počtu dědiců, do kterých se započítávali i ti, co nemohli být dědici nebo byli vydědění. V případě, kdy byli dědici čtyři, výše povinného dílu byla 1/3 z dědického podílu vycházejícího z intestátní posloupnosti. Pokud bylo dědiců více, než v předchozím případě, byla velikost povinného dílu stanovena na 1/2 z dědického podílu každého dědice.⁸⁴

Ke změnám v justiniánském právu došlo i u povinnosti započíst majetek, která měla již v tomto období povahu všeobecné kollační povinnosti descendentů dědicích ze zákona. Nepostihovala tedy pouze osoby nepodléhající moci otcovské, ale obecně veškeré potomky

⁷⁸ C. 8, 4, 10. 4. Tamtéž.

⁷⁹ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 678.

⁸⁰ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s. 309.

⁸¹ Tzv. úplná adopce (*adoptio plena*) je adopce učiněná některým ascendentem potomka. Jakákoli jiná adopce je adopce neúplná (*adoptio minus plena*). KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské právo...*, s. 148.

⁸² HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1064.

⁸³ Tamtéž, s. 1065.

⁸⁴ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 680.

zůstavitele. Tito potomci byli povinni započíst na svůj dědický podíl vše, co od zůstavitele obdrželi za jeho života. Potomek byl povinen započíst do svého dědického podílu věno, dary poskytnuté před uzavřením manželství i koupitelná úřednická místa (*militia*).⁸⁵ Obyčejná darování učiněná za života zůstavitele se započítávala jen tehdy, když dal zůstavitel ke kollaci příkaz.⁸⁶

I v této době bylo běžné zanechat v závěti vedle určení dědice nebo jeho vydědění některá z vedlejších ustanovení. Ta byla obecně platná. Jednalo-li se však o vedlejší ustanovení, které se nějakým způsobem týkalo povinného dílu (např. jeho výše, vyloučení), hledělo se na takové ustanovení, jako kdyby nebylo učiněno. Pokud se však takové ustanovení týkalo poskytnutí majetkového plnění nad výši povinného dílu, bylo již platné.⁸⁷

Za Justiniána I. měli nepominutelní dědici několik možných prostředků obrany proti bezdůvodnému vydědění nebo opomenutí závětí. Dědic mohl použít žalobu proti nespravedlivé závěti v případě, kdy rodiče v době pořízení závěti nebyli zdravé mysli. Jednalo se o situaci, kdy sice byli psychicky v pořádku, ale nesplnili v závěti požadavky, které na ně byly kladeny vůči vlastní rodině. Žalobu proti nespravedlivé závěti mohli podat žalobci jen v případě, kdy jim v testamentu nebylo zanecháno nic.⁸⁸ Tohoto prostředku obrany mohly využít nejen děti zůstavitele, ale rovněž jeho rodiče. Sourozenci zůstavitele mohli podat žalobu jen v určitých případech. Vzdálení příbuzní by v žalobě pravděpodobně nebyli úspěšní.⁸⁹

Druhým prostředkem obrany byla žaloba na doplnění povinného dílu (*accio suppletoria*), kterou mohl využít dědic v případě, kdy mu byla závětí zanechána jen část jeho povinného dílu.⁹⁰ Oproti kverele se tato žaloba promlčovala ve 30 letech a neodpadala v případě, kdy oprávněný přijal, co mu bylo zůstavěno testamentem. Navíc tato žaloba nebyla vázána pouze na osobu nepominutelného dědice. Pokud ji nepominutelný dědic za svého života nepoužil, přecházela na jeho potomka.⁹¹

⁸⁵ SOMMER: *Učebnice soukromého...*, s. 304.

⁸⁶ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1115.

⁸⁷ Tamtéž, s. 1067.

⁸⁸ Just. Inst. 2, 18. BLAHO, SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones...*, s. 165.

⁸⁹ Just. Inst. 2. 18. 1. Tamtéž, s. 165.

⁹⁰ Just. Inst. 2. 18. 3. Tamtéž, s. 167.

⁹¹ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1071.

1. 3. 3 Novela 115 a její vliv na posloupnost proti testamentu

Některá ustanovení Kodexu Justiniána si v průběhu následujících let po jeho přijetí vyžádala několik změn. Jedna z nejpodstatnějších novel, která se týkala formálních i materiálních práv nepominutelných dědiců, byla novela 115 z roku 542 po Kristu. Můžeme říci, že na základě této novely byla sloučena formální a materiální práva nepominutelných dědiců. Byla zde totiž stanovena jak povinnost otce, matky, děda, babičky a dalších, stanovit ve své závěti dědice nebo ho vydědit, ale i zároveň takovou závětí určit povinný díl. V novele nebyly zachyceny žádné poznatky ohledně sourozenců zůstavitele, můžeme tedy dovozovat, že jejich postavení bylo stejné jako podle předchozí úpravy.⁹²

Novela dále pozměnila otázky týkající se vydědění. Zůstavitel, který se rozhodl vydědit svého potomka, musel v závěti uvést důvod, přičemž důvod vydědění museli prokázat dědici v závěti ustanovení. Pokud zůstavitel uvedl důvod vydědění jiný, bylo toto ustanovení považováno za neplatné. Místo dědiců testamentárních pak nastupovali neplatně vydědění nepominutelní dědici na základě intestátní posloupnosti. Jiná ustanovení závěti platnosti nepozbyly.⁹³

Novela tyto důvody stanovila explicitně a uvedla, že zůstavitel není oprávněn uvést jiný důvod vydědění, než který je vyjmenovaný novelou. Novela stanovila 14 důvodů pro vydědění descendentů a 8 důvodů pro vydědění ascendentů. Dítě mohlo být vyděděno v případě, kdy fyzicky napadlo rodiče, dopustilo se vůči němu nepřiměřené a hrubé urážky, pokud bylo obžalováno z trestného činu proti rodiči nebo se pokusilo rodiče připravit o život. Vyděděno mohlo být i v případě, kdy se odmítlo postarat o nemocného rodiče nebo mu pomoci s dluhy, na které sám nestačil. Tento důvod se však týkal pouze mužských potomků. Další důvody byly menší závažnosti, avšak jejich důsledky byly neméně podstatné.⁹⁴

Důvody pro vydědění rodiče jeho potomkem byly podobné. Též sem patřila zaviněná smrt potomka či pokus o přivodění jeho smrti rodičem, sexuální poměr otce se snachou nebo synovou konkubínou, bránění rodiče dítěti v učinění závěti a tím pádem zasahování do dispozice dítěte s jeho majetkem.⁹⁵

⁹² Nov. 115, cap. 3. SCOTT P., Samuel. *The Enactments of Justinian. The novels. CXV.* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 27. února 2016]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/N115_Scott.htm>.

⁹³ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1074.

⁹⁴ Nov. 115, cap. 3. SCOTT P., Samuel. *The Enactments of Justinian. The novels. CXV.* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 27. února 2016]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/N115_Scott.htm>.

⁹⁵ Nov. 115, cap. 4. Tamtéž.

1. 4 Shrnutí římské úpravy posloupnosti proti testamentu

Římské právo dědické prošlo během několika staletí velkým posunem, přičemž každá z etap právní systém starověkého Říma svým způsobem zdokonalila. O jeho dokonalosti svědčí i fakt, že se římské právo stalo inspiračním zdrojem pro další soukromoprávní úpravy.

Počáteční volnost zůstavitele testovat bez obavy z možné sankce ve formě zrušení závěti, jak praví zákon dvanácti desek, se postupně vyvíjela k formalizaci práva. Během období republiky byl důraz kladen na zachování požadované formy závěti, kde bylo povinností zůstavitele nepominutelného potomka jmenovat či vydědit, přičemž potomci mužského pohlaví zastávali silnější postavení než potomci ženského. Syn mohl napadením závěti pro její neplatnost dosáhnout zrušení testamentu. V takovém případě nastávala zákonná posloupnost, což bylo stěžejním důsledkem posloupnosti proti testamentu. Jejím materiálním projevem bylo jednak právo na povinný díl, tak i obrana nepominutelného dědice před zásahem do tohoto práva.

V období justiniánském došlo po kodifikaci práva ke zlepšení postavení ženských potomků, kteří mohli stejně jako synové či pohrobci mužského pokolení docílit zrušení testamentu z důvodu neplatnosti. Zlepšení postavení žen byl taky jeden z důvodů, proč bylo ke kodifikaci přistoupeno. V rámci materiálních práv došlo ke změně výše povinného dílu, který se odvíjel od počtu dědiců po zůstaviteli. Nepominutelný dědic se mohl bránit jednak žalobou proti nespravedlivé závěti, tak i žalobou na doplnění povinného dílu.

Ke stěžejním změnám došlo po přijetí novely 115 Kodexu Justiniána, která sloučila formální a materiální práva nepominutelných dědiců. Zůstavitel tedy musel dědice jak zmínit v závěti, tak mu závěti zanechat i povinný díl. Novela zakotvila povinnost zůstavitele zdůvodnit vydědění svého nepominutelného dědice a rovněž uvést důvod. Povinné uvedení důvodu vydědění bylo kladem této novely, a je možno ho považovat za rozumný krok. Před přijetím novely se totiž vydědění často zneužívalo. V dobových pramenech stálo, že zůstavitel mohl být nesprávně ovlivněn některými členy rodiny a vydědil svého potomka, ač si to nezasloužil. Díky novele se takovému jednání zůstavitele mělo předcházet a vnést do testovací svobody trochu řádu a spravedlnosti. Touto novelou navíc došlo ke sjednocení důvodů pro vyloučení potomka z práva na povinný díl, které byly v předchozí době upraveny v několika pramenech.

2. Posloupnost proti testamentu podle rakouského obecného zákoníku občanského a vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937

2.1 Vývoj právní úpravy

Středověké právo se vyznačovalo svým rozsáhlým partikularismem, kdy jednotlivé právní systémy byly roztrženy a neexistovaly žádné souhrnné právní texty, které by jednotlivé odvětví ucelovaly. To způsobovalo celkovou nepřehlednost a nesrozumitelnost práva. Z toho důvodu se velice brzy začalo usilovat o vytvoření jednotného právního systému.

Jedny z prvních snah o unifikaci práva proběhly za vlády Marie Terezie, jejichž výsledkem mělo být vytvoření společného zákoníku pro české a rakouské země, nesoucí označení *Codex Theresianus*. Po jeho zpracování bylo zřejmé, že by se jednalo o dílo velikého rozsahu a kvality, pro právní praxi byl kodex nepoužitelný. V jeho době mu byla vytýkána zejména absence všeobecnosti, která je pro právní předpis nepostradatelná. Panovníci bylo nařízeno přepracovat kodex, ale po několika letech snah, práce na kodexu ustaly.

Ve šlépějích své matky se vydal i Josef II., který zvolil odlišný způsob. Rozhodl se, že bude dílčí části kodifikace vydávat jednotlivě. První část jeho kodifikace byla přijata v roce 1785 a v roce následujícím byla vyhlášena jako platný zákoník pod názvem „*Všeobecná práva městská, díl první*“. Po smrti Josefa II. pokračoval jeho nástupce v další kodifikaci. Jeho úsilí však bylo bráněno snahami ostatních zemí, které se chtěly rovněž podílet na legislativních pracích.

Kodifikace práva byla završena za císaře Františka Habsburského. V roce 1808 byla komisí předložena finální osnova občanského zákoníku. Ta byla vytvořena na základě prvků římského práva s ohledem na francouzské a pruské právo. Osnova byla s konečnou platností schválena císařem roku 1811 a byla vyhlášena pod názvem „*Všeobecný zákoník občanský*“ patentem 1. června 1811. Platila pro veškeré rakouské země, s výjimkou Uher.⁹⁶

Zvláštní význam měl zákoník též pro Československou republiku, kde byl zákonem roku 1918 recipován do československého právní řádu zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., a s menšími

⁹⁶ SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 8 – 16.

obměnami platil v zemi až do vydání tzv. středního zákoníku.⁹⁷ Převzetím ABGB do právního řádu Československé republiky však došlo k dualismu práva. Na území Čech a Moravy, kde dříve platilo rakouské právo, se po recepci používaly recipované rakouské zákony, a naproti tomu na území Slovenska se dále vycházelo z práva obyčejového a uherského.⁹⁸

2. 2 Právní úprava dle ABGB

Rakouský občanský zákoník byl rozdělen do tří systematických částí. Dědické právo bylo obsaženo v části druhé, která byla rozsahem největší a pojednávala o právech k věcem. Co se týče volnosti zůstavitele ohledně nakládání se svým majetkem, tak na rozdíl od středověké společnosti, kde převládalo dědění na základě tzv. rodinných nedílů⁹⁹ a zůstavitel mohl kšaftovat pouze se souhlasem panovníka¹⁰⁰, se rakouský zákoník opět vrátil k možnosti zůstavitele nakládat se svým majetkem dle jeho vůle. Mohl tedy část svých aktiv přenechat testamentem ve prospěch další osoby. Druhým dědickým titulem bylo v ABGB dědění dle zákonné posloupnosti, která byla rozlišována do šesti dědických tříd.

Inspirace římským právem se tu mimo jiné projevila tak, že zde našla místo i „posloupnost proti testamentu“, přičemž jen ve směru materiálních práv nepominutelných dědiců. Nebylo tedy nikde v zákoně stanoveno, že zůstavitel je povinen označit nejbližší potomky za své dědice tak, aby naplňoval podmínky formální povinnosti zůstavitele dle římského práva. Zákon nejbližší příbuzné automaticky stavěl do pozice tzv. nepominutelných dědiců a předurčoval jim právo na povinný díl z pozůstalosti.

2. 2. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění

Nepominutelnými dědici byly podle § 762 ABGB zůstavitelovy děti, a pokud zůstavitel žádné neměl, tak jeho rodiče. Zákon tyto pojmy v § 763 ABGB rozvinul tak, že dětmi se mysleli též vnuci i pravnuci, a termínem rodiče všechny staré rodiče, tedy i prarodiče. Tato charakteristika byla zavedena nejspíš proto, že v případě, že nemohl dědit z důvodu nezpůsobilosti nebo nevhodnosti nejbližší nepominutelný dědic, tak aby na jeho místo mohl nastoupit příbuzný vzdálenější. Nebylo přitom podstatné, zda šlo o dědice pohlaví

⁹⁷ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 28.

⁹⁸ KADLECOVÁ, Marta, a kol. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 106

⁹⁹ Nedíl byl majetkoprávní rodinné společenství pokrevně příbuzných osob, kde rodinný majetek tvořil bezpodílové spoluvlastnictví všech členů nedílu. KADLECOVÁ: *Dějiny českého ...*, s. 88.

¹⁰⁰ KADLECOVÁ: *Dějiny českého ...*, s. 87.

mužského nebo ženského. Z výše uvedeného vyplývá, že se za nepominutelného dědice nepovažoval manžel zůstavitele, ani jeho sourozenci.¹⁰¹ S ohledem na určování práva na povinný díl dle zákonné dědické posloupnosti měly právo na povinný díl vůči své matce a jejím rodičům též děti nemanželské. Děti adoptované měly právo na povinný díl jak vůči svým rodičům, tak vůči rodičům adoptivním. Děti legitimované měly právo na povinný díl vůči těm předkům, po kterých měly právo dědické.¹⁰²

Vedle pozitivního vymezení pojmu nepominutelný dědic, bylo obsahem rakouského zákoníku rovněž vymezení negativní v § 767 ABGB. Nepominutelným dědicem nebyla osoba, která se zřekla svého dědického práva (platilo i pro potomky takové osoby), osoba nezpůsobilá nebo nehodná k dědění, a dále osoba, která byla po právu zůstavitelem vyděděna. Taková osoba neměla nárok na povinný díl a při jeho výpočtu se na ní hledělo, jako by neexistovala.

Vydědění, jakožto další projev zůstavitele regulovat svůj pozůstalostní majetek, bylo upraveno v § 768 an. ABGB. Vydědění je jednostranný projev vůle zůstavitele, kterým odjímá nepominutelnému dědici zcela nebo zčásti právo na povinný díl nebo právo na dědický podíl, včetně práva na povinný díl. Bylo nutné, aby bylo právo odejmuto právě osobě, která byla způsobilá být nepominutelným dědicem. Pokud by tak bylo učiněno příbuznému vzdálenějšímu, nešlo by o vydědění.¹⁰³ Právním následkem vydědění po právu bylo pozbytí práva na povinný díl, přičemž na potomky vyděděného přecházelo jeho právo na povinný díl. Vyděděný sice přišel o svůj povinný díl, bylo mu však zachováno právo na nutnou výživu,¹⁰⁴ a to jen v situaci, kdy se vyděděnému nutná výživa nedostávala a ve výši, která nepřevyšovala částku povinného dílu.¹⁰⁵

Zůstavitel mohl dědice vydědit jen ze zákonem stanovených důvodů uvedených v § 768 an. ABGB, přičemž k tomu mohl přistoupit výslovně nebo mlčky. Výslovně šlo vydědit dědice přímo v závěti nebo ve zvláštním pořízení učiněném pouze za účelem vydědění. Pokud zůstavitel pořídil závět' o celém svém majetku a ani v nejmenším nepamatoval na nepominutelného dědice, dopustil se vydědění mlčky.¹⁰⁶

¹⁰¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3, (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 428 – 429.

¹⁰² MAYR, Robert von. *Soustava občanského práva. Kniha pátá, Právo dědické*. Brno: Barvič a Novotný, 1928, s. 126.

¹⁰³ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 438.

¹⁰⁴ MAYR, Robert von. *Soustava občanského práva...*, s. 135.

¹⁰⁵ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 484.

¹⁰⁶ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. [Díl] 5, Právo dědické*. 2. dopl. vyd. Praha: VŠEHRD, 1933, s. 124.

Důvod vydědění mohl zůstavitel uvést přímo, ale nebylo to jeho povinností. V případě, kdy došlo po smrti zůstavitele ke sporu, zda bylo vydědění dědice důvodné či ne, bylo na ostatních dědicích, proti kterým byla podána žaloba na doplnění povinného dílu, aby dokázali, že vydědění důvodné bylo.¹⁰⁷

Zákon sám uváděl několik důvodů vydědění, přičemž hned první z uvedených – vydědění z důvodu odpadnutí od křesťanství, byl ještě v druhé polovině 19. století zrušen zákonem upravujícím interkonfesní poměry státních občanů.¹⁰⁸ Zůstavitel mohl vydědit svého dědice v případě, kdy jej opustil v nouzi. Pojem nouze byl poté předmětem několika soudních rozhodnutí. Nouzí se primárně myslelo zanechání zůstavitele bez pomoci, přičemž ta nemusela být pouze finančního rázu. Dalším důležitým aspektem bylo, že dědic musel být schopen takovou pomoc poskytnout. Nemohl být vyděděn v případě, kdy pomoc neposkytl z důvodu, že i on sám trpěl nouzí.¹⁰⁹

Zůstavitel mohl vydědit potomka i v případě, kdy byl potomek odsouzen k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři. Totéž platilo i v situaci, kdy byl dědic odsouzen k trestu smrti. Nepominutelný dědic mohl být vyděděn i proto, že dle zůstavitele vedl bez ustání život urážející veřejnou mravnost,¹¹⁰ přičemž takové jednání bylo třeba posoudit podle všeobecně platného mínění, a nikoli podle kritérií tamního trestního zákona.¹¹¹ Zároveň nebylo podstatné, zda chování dědice vyvolalo veřejné pohoršení. Postačilo, když bylo způsobilé takové pohoršení vyvolat.¹¹²

V zákoně byla v § 770 ABGB dalším důvodem pro vydědění skutečnost, která dědice činila nehodným dědického práva. Takovou skutečností bylo dle § 540 a § 542 ABGB dopuštění se zločinu proti zůstaviteli nebo takového jednání, kdy zůstavitel pořizoval závěť pod nátlakem nebo byla jeho vůle ovlivněna jiným způsobem. Zákon však též stanovil, že právním důsledkem nehodnosti dědického práva je to, že dědic nemá vůbec právo na pozůstalost, tedy v tom případě nemá právo ani na povinný díl. Ustanovení § 541 ABGB dále uvádělo, že potomek nezpůsobilého dědice nastupuje v dědickém právu na místo nezpůsobilého jen, když nezpůsobilý přežil zůstavitele.¹¹³ Je otázkou, zda toto ustanovení

¹⁰⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 4707, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 438.

¹⁰⁸ SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky...*, s. 271.

¹⁰⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 442.

¹¹⁰ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 122.

¹¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. N. F. 2241, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 435.

¹¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. n.ř. 2241, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 440.

¹¹³ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

nebylo nezbytné v dikci zákona. Zůstavitel, který z důvodu nehodnosti vydědil svého potomka, tak ho nejen, že „nepotrestal“, ale spíš tímto připravil o nástupnické dědické právo potomky vyděděného, kteří dle zákona měli nastoupit na místo přeživšího dědice nehodného dědického práva. Po vyděděném mají potomci právo pouze na jeho povinný díl, nikoli už na dědický podíl.

Další důvod pro vydědění byl ryze ekonomické povahy a vztahoval se jak na potomky, tak i na předky. Zůstavitel mohl dle § 773 ABGB vydědit dědice, který byl zadlužený nebo marnotratný, kvůli důvodné obavě, že by jemu připadlý povinný díl byl rozházen. Aby zůstavitel mohl vydědit z tohoto důvodu, musel povinný díl zůstavit dětem nepominutelného dědice. Proto se občas tento důvod nazýval vyděděním k dobru potomků (*exhereditio bona mente facta*).¹¹⁴ Marnotratnost dědice byl oprávněn posoudit soud.¹¹⁵ Nebylo podstatné, zda nepominutelný dědic již stihl utratit to, co by mu připadlo jako povinný díl. Pro rozhodnutí zůstavitele stačilo, když bylo z dosavadního chování dědice zřejmé, že se tak může stát.¹¹⁶ Předek mohl být dle § 769 ABGB dále vyloučen z dědického práva v případě, kdy zcela zanedbal potomkovu výchovu.

V případě, kdy zůstavitel platně vydědil svého dědice a rozhodl se, že mu chce nakonec povinný díl ponechat, mohl své rozhodnutí zvrátit tím, že vydědění odvolal. Tak mohl učinit formou pořízení nebo mlčky. Mlčky mohl odvolat pořízení tím způsobem, že zničil poslední závěť obsahující vydědění, anebo pořídil pořízení nové s ohledem na vyděděného dědice. Z výše uvedeného vyplývá, že pro odvolání nepostačovalo odpadnutí důvodu nebo prominutí zůstavitelem.¹¹⁷

2. 2. 2 Povinný díl a jeho výše, právo na povinný díl

Zákon v § 764 ABGB stanovil, že nepominutelní dědici měli po zůstavitelově smrti právo na povinný díl z pozůstalosti. Povinným dílem byla určitá část pozůstalosti, kterou byl zůstavitel povinen zanechat svým nejbližším dědicům. Výše povinného dílu se odvíjela od celkové výše pozůstalostního majetku s ohledem na jednotlivé dědické podíly zákonných dědiců.

Výše povinného dílu byla stanovena zákonem v § 765 a § 766 ABGB. V případě descendentů to byla polovina zákonného dědického podílu potomka. U ascendentů byla výše

¹¹⁴ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 443.

¹¹⁵ KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 123.

¹¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 12. 990. Now. III., 119, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 443.

¹¹⁷ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 440.

stanovena menší částkou, a to na jednu třetinu z dědického podílu, kterou by předeek dostal v rámci intestátní posloupnosti.

Pro výpočet povinného dílu bylo důležité brát zřetel na všechny osoby, které by měly v daném případě právo na dědický podíl z pozůstalosti, včetně osob, které samy právo na povinný díl neměly. Takovým případem byl dědický podíl pozůstalého manžela. Ten sice právo na povinný díl neměl, ale existence jeho osoby měla vliv na poměrné zmenšení všech ostatních dědických podílů, včetně dílu povinného.¹¹⁸

Mezi osoby důležité pro výpočet povinného dílu se dle § 767 ABGB nezapočítávali ti, co nebyli dle zákona povoláni. Těmi byly osoby nehodné dědického práva, osoby vyděděné, a ti, co se svého dědického práva zřekli smlouvou se zůstavitelem, přičemž pokud se dědic zřekl jen práva na povinný díl a nikoli dědického práva, počítalo se s jeho osobou normálně při výpočtu povinného dílu.¹¹⁹ Zákon se tímto ve svém ustanovení odchytil od staré římské zásady „*exheredatus partem facit ad minuendam*“, která znamenala, že podíl vyděděného způsobuje zmenšení povinného dílu. V tomto případě se dle zákonné úpravy naopak vyděděním zvětšil podíl ostatních nepominutelných dědiců.¹²⁰ Je otázka, zda taková úprava byla vhodná vzhledem k rodinným vztahům po smrti zůstavitele, jelikož v tom případě mohli mít ostatní nepominutelní dědici větší zájem na vydědění ostatních.

Při stanovení výše bylo nutno pamatovat i na to, že některé osoby mohly ještě za života zůstavitele dostat svůj povinný díl předem, a učiněné dary tak bylo třeba započítat do celkové hodnoty pozůstalosti. Tomu sloužil stejně jako v římském právu institut započtení (*kollace*), upravený v § 787 an ABGB, který měl vyrovnat rozdíly ve výši majetku, který obdrželi jednotliví dědici. Do povinného dílu descendentů se započítávalo to, co předem dostali, ale též to, co dostali napřed jejich rodiči a oni to zdědili v rámci dědického nástupnictví. Totéž platilo i o tom, co dostali jako zálohu na dědický podíl nebo povinný díl. Na druhou stranu to, co dostali předci od svých potomků, nebylo nikdy započítáváno na povinný díl, jelikož se takové jednání považovalo za darování nebo dluh. Darování se však započítávalo na povinný díl v případě, kdy nebylo poskytnuto za účelem zákonné podpory.

¹¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu NZ. 1917, str. 333, RS. 1789, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 431.

¹¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 13.770, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 433.

¹²⁰ SEŠINA, Martin. Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku IV. *Ad Notam*, 2006, roč. 12, č.1, s. 12.

Zápočet takového darování nebo jiného odkazu zmenšoval povinný díl nepominutelného dědice, přičemž toto započtení zároveň zvětšovalo povinný díl jiných nepominutelných dědiců, včetně všech dědických podílů.¹²¹

Způsoby zanechání povinného dílu byly různé. Zůstavitel tak mohl učinit ve formě dědického podílu, kdy povinný díl byl součástí tohoto dědického podílu, který připadal na dědice dle zákonné posloupnosti, anebo byl určen v rámci dědického podílu v závěti. Další možností bylo zanechání povinného dílu odkazem. V případě, kdy odkaz nedosahoval výše hodnoty povinného dílu, měl nepominutelný dědic právo požadovat doplnění povinného dílu po dědicích.

V rámci testovací volnosti zůstavitele, mohly být k závěti připojeny rovněž vedlejší doložky. Avšak v případě, že souvisely s povinným dílem, jejich platnost závisela na tom, zda svým obsahem omezovaly povinný díl či nikoli. Když zůstavitel odkázal dědici hodnotu ve výši povinného dílu nebo menší, a ta byla zatížena vedlejším ustanovením, bylo takové ustanovení automaticky neplatné. Pokud však zůstavitel odkázal nepominutelnému dědici více než byl jeho povinný díl, a zároveň byl tento odkaz zatížen vedlejším ujednáním, mohl nepominutelný dědic požadovat bez dalšího poskytnutí svého povinného dílu, a ohledně zbytku se mohl rozhodnout, zda chce splnit vedlejší ustanovení či nikoli.¹²²

Samotné právo na povinný díl nebylo považováno za právo dědické. Zůstavitel i přesto, že měl jistou testovací volnost, byl za svého života omezen tím, že musel brát ohled na své potomky či předky při rozdělení pozůstalosti. Proto bylo právo na povinný díl považováno za právo obligační. V případě, kdy bylo toto právo porušeno, vznikal dědici nárok na povinný díl, který však spadal do pozůstalostních dluhů.¹²³

2. 2. 3 Ochrana nepominutelného dědice a právo na nutnou výživu

Stejně jako zákon zakotvil právo na povinný díl, tak i rovněž garantoval prostředky právní ochrany patřící nepominutelným dědicům pro případ, že jejich právo nebude zcela nebo zčásti uspokojeno. Dikce zákona stanovila v § 775 an. ABGB, že právní prostředek je poskytován tomu nepominutelnému dědici, který byl nesprávně vyděděn, zkrácen na svém povinném díle anebo opomenut v závěti.

Hlavním prostředkem ochrany nepominutelného dědice byla žaloba na vyplacení nebo doplnění povinného dílu. Žalobcem na vyplacení povinného dílu byl dědic, který měl

¹²¹ MAYR: *Soustava občanského práva...*, s. 129.

¹²² KRČMÁŘ: *Právo občanské...*, s. 125 – 126.

¹²³ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 430.

postavení nepominutelného, případně jeho dědicové.¹²⁴ Opačný názor se objevil v tamní judikatuře, kde bylo stanoveno, že nárok na povinný díl nepřechází na dědice osoby oprávněné požadovat povinný díl.¹²⁵ K tomuto názoru dospěl soud jistě s přihlédnutím k obligační povaze práva na povinný díl, jak bylo vyloženo již výše. Při výkladu však měl vzít v potaz též další ustanovení zákona, kde byl konkrétně v § 779 ABGB zakotven princip reprezentace, který určoval, že potomci v případě dědění vstupují na místo svých předků, kteří z nějakého důvodu nemohou být sami dědici. Takové osoby poté požívají stejných práv jako by měli samotní nepominutelní dědicové.¹²⁶

Žalovanými byli v tomto sporu dědici a odkazovníci, kteří byli povinni k plnění na základě soudního rozhodnutí poměrně dle výše svých dědických podílů a odkazů. Rozhodnutí bylo vydáno na základě žaloby, jejíž petit musel obsahovat požadavek zaplacení nebo doplnění povinného dílu. Nebylo možné požadovat vydání konkrétní věci z pozůstalosti. Žaloba musela být podána do tří let od vyhlášení testamentu.¹²⁷ Po uplynutí této doby mohla protistrana namítnout promlčení nároku. To by znamenalo, že by straně již nemohla být soudem uložena povinnost k výplatě nebo doplnění povinného dílu, jelikož promlčením právo zaniklo.¹²⁸

Nároky jednotlivých nepominutelných dědiců se lišily s ohledem na jejich počet a způsob opomenutí. V § 776 ABGB byl upraven případ vědomého opomenutí nepominutelného potomka. Zůstavitel zde věděl o existenci svého potomka a i přesto se z nějakého důvodu rozhodl jej do svého pořízení nezahrnout. Opomenutý dědic mohl v takovém případě požadovat vyplacení částky ve výši povinného dílu.

V jiném postavení byli nepominutelní dědici, kteří byli opomenuti omylem. Šlo zde o případ tzv. omylné *praeterice*, upravené v § 777 ABGB. Omyl zůstavitele zde spočíval v tom, že zůstavitel vůbec nevěděl o existenci nepominutelného dědice. To, zda se jednalo o vědomé či nevědomé opomenutí se posuzovalo k době, kdy byl testament pořízen.¹²⁹ Důkazní břemeno zde nesl opomenutý nepominutelný dědic, který měl v takovém případě celkem obtížné postavení.¹³⁰ Při podání žaloby musel dokazovat spoustu podmínek, které musely být

¹²⁴ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 449.

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. N. F. 2931, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 449.

¹²⁶ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 454.

¹²⁷ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 449.

¹²⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 6, (§§ 1342 až 1502)*. Praha: V. Linhart, 1937, s. 540.

¹²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 206, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 450.

¹³⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 4523, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 453.

splněny ve prospěch jeho práva. Těmito podmínkami byl v první řadě důkaz zůstavitelovy nevědomosti o jeho existenci v době zřízení posledního pořízení, opomenutí ho závětí a toto opomenutí se muselo týkat descendentů a nikoli ascendentů.

Nutno zmínit, že znění § 777 ABGB se vztahovalo pouze na přímé potomky zůstavitele a nikoli generálně na všechny vzdálenější descendenty, kteří se stali nepominutelnými dědici z důvodu odpadnutí jejich předka po zřízení závětí.¹³¹ Naproti tomu v § 781 ABGB bylo stanoveno právo opomenutých předků na povinný díl bez ohledu na to, zda byli opomenuti vědomě či nevědomě.

Právní důsledky nevědomého opomenutí byly řešeny v ustanovení § 778 ABGB. Lze konstatovat, že nevědomě opominutý dědic se nemusel spokojit pouze s povinným dílem. Pokud zůstavitel ustanovil za dědice svého jediného potomka, o kterém v době zřízení pořízení věděl, anebo svůj majetek rozdělil rovnoměrně mezi několik svých nepominutelných dědiců, pak měl v takovém případě nevědomě opomenutý dědic právo na dědický podíl stejný jako zůstavitelem neopomenutí dědici. V případě, kdy zůstavitel pořízením pamatoval na další nepominutelné dědice větší hodnotou, než byla hodnota jejich povinného dílu, opominutý dědic měl právo požadovat tolik, kolik dostal nejméně obdarovaný z nepominutelných dědiců, který dostal více než svůj povinný díl.

Poslední situací, která mohla nastat při nevědomém opomenutí, bylo opomenutí jediného nepominutelného dědice zůstavitelem, jak dokládalo ustanovení § 778 ABGB. Zde zůstavitel platně zřídil pořízení, kdy si myslel, že nemá žádného potomka, kterému by byl povinen něco odkázat.¹³² V takovém případě mohl opomenutý dědic požadovat prohlášení takového pořízení za neplatné. Pokud tak soud rozhodl, nastávala zákonná dědická posloupnost. Neplatnost byla povahy relativní, jelikož bylo pouze na zvážení nepominutelného dědice, zda se chce neplatnosti pořízení domáhat.¹³³ Právě toto ustanovení je pro nás významné z hlediska komparace s římským právem, jelikož úspěšná obrana nepominutelného dědice měla stejný následek, jako mělo podání žaloby proti nespravedlivé závěti v římském právu.

Zákon stanovil, že v případě prohlášení pořízení za neplatné, pozbývají platnosti všechna ustanovení posledního pořízení, kromě odkazů určených pro veřejné ústavy a odkazů k odměně konaných služeb nebo ke zbožným účelům, a to pokud nepřevyšují čtvrtinu

¹³¹ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 449.

¹³² SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921, s. 76.

¹³³ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 453.

pozůstalosti. V případě, kdy nepominutelný dědic, který zapříčinil prohlášení neplatnosti poručení, zemřel ještě před zůstavitelem, zneplatněné poručení nabylo opět platnosti.¹³⁴

Jak bylo již výše zmíněno, vyděděný nepominutelný dědic ztratil vyděděním právo na svůj povinný díl a toto právo přešlo na jeho potomky. Pokud byli tito potomci mlčky opomenuti, ať již vědomě či nevědomě, měli právo žádat po dědicích či odkazovnicích vyplacení povinného dílu. V případě, kdy byl dědic vyděděn po právu, tedy bylo možné dokázat důvod vydědění, vstoupili potomci vyděděného na jeho místo bez ohledu na to, zda vyděděný přežil zůstavitele či nikoli. Pokud nebylo možno dokázat důvod vydědění, vstoupili potomci na místo svého předka jen v případě, kdy vyděděný zemřel před zůstavitelem.¹³⁵

Kromě uvedené žaloby na vyplacení či doplnění povinného dílu v penězích, měl nepominutelný dědic ještě další přidružené právní prostředky ke své obraně. Mohl si zažádat o soupis inventáře, oddělení pozůstalosti, domáhat se vrácení daru a dalších. První dva zmíněné prostředky měly význam spíše v rámci procesního práva.¹³⁶

Dalším z právních prostředků ochrany některých dědiců, kteří byli ze svého práva na povinný díl vyloučeni, byl nárok dědice na jeho zaopatření dle § 795 a § 796 ABGB. Jednalo se o právo dědice na nutnou výživu a právo manžela na slušnou výživu. Pro úspěšné uplatnění těchto dědicích nároků, které měly svůj původ v rodinném právu,¹³⁷ musely být splněny některé podmínky. Na nutnou výživu měl nárok ten nepominutelný dědic, který byl vyloučen ze svého povinného dílu, nedostávalo se mu výživy a celková částka jemu poskytnuté výživy nesměla přesáhnout výši, kterou by měl jinak jeho povinný díl.

Naproti tomu pozůstalý manžel mohl dle § 796 ABGB požadovat slušnou výživu jen v případě, kdy manželství zaniklo smrtí zůstavitele, vdovec znovu neuzavřel sňatek a nedostávalo se mu slušné výživy. V případě, kdy pozůstalý manžel obdržel dostatečný zákonný podíl nebo jiné zaopatření, neměl již právo požadovat po dědicích slušnou výživu. Na rozdíl od nároku na nutnou výživu, zde byla odlišná výše výživy, která mohla být nárokována. Manžel mohl požadovat slušnou výživu ve výši, která mohla zároveň převyšovat povinný díl i zákonný podíl, ale nesměla přitom převýšit celkovou částku pozůstalosti.¹³⁸ Zvláštním případem zaopatření bylo zaopatření vdovy, která měla po smrti manžela nárok na dosavadní výši zaopatření, a to po dobu šesti neděl pro smrti manžela.¹³⁹

¹³⁴ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁵ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 456.

¹³⁶ Tamtéž, s. 449.

¹³⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu 3459, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 485.

¹³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. n. ř. 3251, citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 485.

¹³⁹ SVOBODA: *Dědické právo ...*, s. 77.

Právo dle § 796 ABGB neměl ten pozůstalý manžel, který s ním byl v době smrti zůstavitele rozvedený ze své vlastní viny,¹⁴⁰ přičemž dle znění zmíněného ustanovení postačilo, že v době smrti zůstavitele byl podán návrh na rozvod manželství zůstavitelem, a tomuto návrhu bylo po jeho smrti vyhověno.

2. 2. 4 Srovnání právní úpravy

Právní úprava rakouského občanského zákoníku ve velké míře vycházela právě z římského práva. Byť v zákonné úpravě nebyla přímo stanovena povinnost zůstavitele ke jmenování či vydědění dědice, bylo počítáno s tím, že zde budou osoby zůstaviteli blízké, které budou mít výsadní postavení vůči všem ostatním a budou mít právo na část pozůstalosti.

Za nepominutelné dědice ABGB stanovil stejně jako v římském právu potomky a předky zůstavitele. Je logické, že tvůrci zákona přikročili k tomuto kroku, protože kdo jiný než nejbližší pokrevní příbuzní zůstavitele, by měli mít právo na část pozůstalosti garantovanou zákonem. Silnou inspiraci římským právem lze spatřit též v uvedených důvodech pro vydědění potomka. Naproti tomu došlo dle ABGB ke zvolnění formálních požadavků u exheredace, kdy zůstavitel nemusel uvést důvod, proč se rozhodl potomka zbavit práva na povinný díl. To vedlo svým způsobem k horšímu postavení ostatních dědiců, kteří byli nuceni důvod vydědění prokázat při následném projednání dědictví. Výrazný vliv na další dědice měl též odklon od zásady „*exheredatus partem facit ad minuendam*“, jejíž aplikace v zákoně vedla ke zvyšování povinného dílu ostatních.

Materiální práva nepominutelných dědiců, představovaná právem na povinný díl a procesní obranou před zásahem do něj, čítala rovněž mnoho podobností s římským právem. Jednalo se jednak o podobnou úpravu výše povinné dílu, způsoby jeho zanechání, úpravu vedlejších ustanovení týkajících se povinného dílu, a též bylo možno se proti zásahu bránit žalobou směřovanou proti ostatním dědicům.

Jak lze vidět, většina aspektů posloupnosti proti testamentu se zachovala až do 19. století, přičemž hlavní důsledek posloupnosti, kdy nepominutelný dědic docílil zrušení testamentu s následným nástupem intestátní posloupnosti lze najít v §778 ABGB, byť se takto v dobových spisech neoznačoval.

¹⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 6715, citováno dle ROUČE, SEDLÁČEK: *Komentář... Díl 3...*, s. 386.

2. 3 Právní úprava dle vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937

Po recipování rakouského práva a jeho nastalém dualismu v Čechách a na Slovensku vyvstaly první problémy s aplikací právních norem. Stát jako jednotný celek potřeboval jednotný právní systém. Tato skutečnost a čím dál častější konflikty dvou právních úprav brzy vyústily ve snahu o sjednocení práva a jeho opětovnou kodifikaci.¹⁴¹

Hlavním inspiračním zdrojem byl rakouský zákoník. Důvodem bylo, aby se nová úprava co nejlépe přizpůsobila stávajícímu právnímu stavu v zemi. Navíc byl kladně hodnocen fakt, že by případně mohla být při aplikaci nového práva použita stará literatura a judikatura.¹⁴²

První návrh nové úpravy soukromého práva, spočívající jen v překladu a modernizaci textu rakouského zákona, byl předložen v roce 1931 a setkal se s četnou kritikou. Lépe hodnoceným výsledkem kodifikačních snah byl až „*Vládní návrh zákona, kterým se vydával občanský zákoník*“, předložený Poslanecké sněmovně Národního shromáždění jako tisk č. 844. Kvůli nepříznivé politické situaci v zemi však již nedošlo k jeho schválení.

Tuto úpravu je třeba zmínit proto, že byla významným zdrojem při poslední rekodifikaci soukromého práva v České republice a tvůrci se jí v převážně většině ustanovení obsahově inspirovali. V některých případech bylo převzato i doslovné znění.¹⁴³

Z obsahového i formálního hlediska návrhu je zřejmé, že inspirace rakouským zákoníkem byla skutečně veliká. Již úvodní ustanovení zákona o definování nepominutelných dědiců byla takřka shodná. V novém návrhu byla vypuštěna pouze zmínka o rovnoprávnosti ženského a mužského pohlaví, což bylo v době vzniku návrhu naprosto samozřejmé.¹⁴⁴

Podstatná změna se týkala výpočtu povinného dílu v případě, kdy se ho nepominutelný dědic zřekl, byl z něj vyloučen nebo byl vyděděn. Návrh zákona se v §577 opětovně vrátil k zásadě „*exheredatus partem facit ad minuendam*“. Osnova se vrátila k této zásadě zřejmě z toho důvodu, aby žádný z případných dalších nepominutelných dědiců neměl výhodu z vydědění jiného kvůli zvětšení jeho povinného dílu.

Původní úprava v ABGB mohla vést ostatní nepominutelné dědice k tomu, že se více snažili prokázat důvod vydědění mlčky učiněného v dědickém řízení, a tím tak mohlo docházet k narušování vazeb v rodině po zůstaviteli.¹⁴⁵ Lze tedy považovat tento krok

¹⁴¹ SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky...*, s. 18 – 20.

¹⁴² Důvodová zpráva k návrhu vládního zákona, kterým se vydává občanský zákoník [online]. psp.cz, 16. 4. 1937, [citováno 3. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_13.html>.

¹⁴³ HORÁK, Ondřej, DADUOVÁ, Martina. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8 – 12.

¹⁴⁴ SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky...*, s. 384.

¹⁴⁵ SEŠINA, Martin. Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku IV. *Ad Notam*, 2006, roč. 12, č. 1, s. 12.

zákonodárců za vstřícný vzhledem k následkům smrti zůstavitele a je s podivem, že se při tvorbě rakouského zákoníku rozhodli odklonit právě od této římské zásady.

Návrh zákona se držel osnovy ABGB rovněž v případě úpravy způsobů vydědění a jeho důvodů. Novinkou byla možnost pominutí účinků vydědění v případě, kdy se dítě polepší, jak stálo v § 579 VN 37. Pokud by byl vládní návrh zákona schválen a nabyl své účinnosti, bylo by jistě toto ustanovení předmětem výkladu mnohých soudních rozhodnutí. Důvodová zpráva za termín „polepšení dítěte“ považovala takové chování vyděděného dědice, které vykazovalo zlepšení po stránce morální. Nemělo se jednat o zánik či jiný důsledek trestního odsouzení. Z výše uvedeného vyplývá, že aplikace ustanovení § 579 VN 37 se nejvíce hodila na vydědění z důvodu trestního odsouzení.¹⁴⁶

Úprava materiálních práv, spojená s právem na povinný díl, započtením a procesní obranou nepominutelných dědiců, byla takřka stejná s úpravou v ABGB. Novinkou oproti předchozí úpravě byla možnost zřízení svěřenského nástupnictví dítěti, které se týkalo též omezení jeho povinného dílu.¹⁴⁷ Dříve by se takové jednání považovalo zřejmě za neplatné omezení povinného dílu a nepominutelný dědic by měl právo na celý svůj povinný díl.

Navíc návrh v § 584 VN 37 umožňoval zůstaviteli, aby svým pořízením nechal nepominutelnému dědici možnost volby. Nepominutelný dědic si mohl zvolit, zda dá přednost dědictví, které mu bylo zůstavitelem zůstaveno s jistým omezením, nebo zda si ponechá jen svůj povinný díl.¹⁴⁸ Taková úprava v rakouském zákoníku obsažena nebyla a nutno dodat, že zde dal návrh opět více prostoru vůli zůstavitele.

Samostatný oddíl si v návrhu zasloužila práva spojená s nutnou výživou a zaopatřením. Dle autora se tvůrci návrhu rozhodli k tomuto kroku zřejmě z toho důvodu, že zmíněná práva, dá se říci, stojí na pomezí práva dědického a rodinného, a jejich účelem bylo spíše doplňovat právní úpravu nepominutelných dědiců.

VN 37 vycházel ohledně nutné výživy ze stejných principů jako ABGB, nově však v § 608 stanovil podmínku poskytnutí nutné výživy jen v rozsahu dědicova povinného dílu.¹⁴⁹ Mělo se tak předcházet maření účelu vydědění, kdy by v případě pozůstalosti malého rozsahu vyděděný získal nutnou výživu podobné či dokonce vyšší hodnoty, než by byl jeho povinný díl.¹⁵⁰ Dále návrh více rozváděl práva pozůstalého manžela a vdovy, a rovněž způsob

¹⁴⁶ Důvodová zpráva k návrhu vládního zákona, kterým se vydává občanský zákoník [online]. psp.cz, 16. 4. 1937, [citováno 3. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_13.htm>.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky...*, s. 385.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 386.

¹⁵⁰ Důvodová zpráva k návrhu vládního zákona, kterým se vydává občanský zákoník [online]. psp.cz, 16. 4. 1937, [citováno 3. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_13.htm>.

rozdělení povinného dílu mezi potomky a manžela. Novinkou oproti ABGB bylo zaopatření poskytnuté osobám bezplatně požívajícím společnou domácnost se zůstavitelem.¹⁵¹ Toto ustanovení mohlo mířit zejména na osoby nesezdané, kde by partner neměl právo na povinný díl.

Lze tedy shrnout, že vládní návrh občanského zákoníku ve většině případů týkajících se práv nepominutelných dědiců vycházel ze staré právní úpravy recipovaného rakouského zákoníku. V mnoha případech došlo k formálním změnám textu, kdy byly vypuštěny nebo pozměny slova a k přeřazení či sloučení některých ustanovení. Za přínos návrhu lze považovat návrat římské zásady u vydědění nepominutelného potomka.

¹⁵¹ SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky...*, s. 387.

3. Posloupnost proti testamentu podle občanského zákoníku z roku 1950 a občanského zákoníku z roku 1964

3. 1 Vývoj právní úpravy

I přes snahy právních teoretiků a zákonodárců v první polovině 20. století, se nepodařilo právní řád zbavit dualismu práva, nastoleného recepcí rakouské právní úpravy. Ke změně došlo až po revolučním únoru 1948, kdy se dostala k moci v Československu komunistická strana. Ta si zavdala za úkol připravit do dvou let kodifikaci československého práva, která by se svým obsahem ideově přiblížila budování socialismu. Výsledkem kodifikace byl občanský zákoník č. 141/1950 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 1951 a platil pro území celého Československa.¹⁵²

Nové právo mělo být jakýmsi pozvolným přechodem od kapitalismu k socialistickému smýšlení a vedení státu. Při tvorbě zákona musela být brána v potaz ekonomická a politická situace v zemi, a rovněž musela být ustanovení zákoníku použitelná jak na sektor národního hospodářství, nový socialistický sektor, tak i na přetrvávající oblast kapitalistických právních vztahů. Proto bylo při tvorbě navázáno na dosavadní platnou právní úpravu systematiky zákona a docházelo k přizpůsobování starých institutů novému občanskému právu. Vedle toho byla tvořena nová ustanovení s právními instituty ryze socialistického ladění.¹⁵³

3. 2 Právní úprava dle občanského zákoníku z roku 1950

Vývoj dědického práva byl ovlivněn zejména socialistickým rodinným právem. Jedním ze základních pilířů socialistické společnosti byla rodina, ze které se dle dobových pramenů odvíjelo vše ostatní. Z toho důvodu, a za účelem posílení jednoty rodiny, preferovalo tamní dědické právo jako přední dědický titul zákonnou posloupnost před posloupností testamentární. Intestátní posloupnost měla být všeobecnou úpravou, sloužící k zachování rodiny jako celku, posílení jejích vztahů a trvalosti.¹⁵⁴ Jak se k dané problematice vyjádřil i doc. Mikeš, tato familiarizace dědického práva vedla k omezení testovací volnosti zůstavitele,

¹⁵² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, a kol. *Občanské právo hmotné 1*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 60 – 61.

¹⁵³ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965, s. 7 – 8.

¹⁵⁴ PETRŽELKA, Karel. *Nové československé právo dědické*. In KNAPP, Viktor a kol. *K otázkám nového občanského práva*. Praha: Orbis, 1950, s. 62.

což se projevilo v celkové úpravě testamentární posloupnosti, a rovněž v některých právech nepominutelných dědiců.¹⁵⁵

3. 2. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění

S ohledem na téma práce a formální práva nepominutelných dědiců tak, jak jsou nám známa již z předchozích kapitol, musíme konstatovat, že oproti předchozím právním úpravám došlo v OZ 50 k mnohým změnám. Právní úprava problematiky týkající se nepominutelných dědiců se v zákoně zúžila na pouhých pár ustanovení. Dalo by se očekávat, že v případě, kdy se zákoník obrací z ideových důvodů k rodině, bude v zákoně obsažena definice pojmu nepominutelný dědic tak, jak jsme byli zvyklí z předchozích úprav. Střední zákoník však nikde v samostatné kapitole tento pojem nestanovil. Jeho význam můžeme dovozovat z ustanovení § 551 OZ 50, které upravuje neplatnosti závěti z důvodu opomenutí osob blízkých zůstaviteli, v kombinaci s § 526 a § 528 OZ 50, kde jsou popsány první dvě dědické třídy zákonné dědické posloupnosti.¹⁵⁶

Aby závěť byla platná, muselo být dle § 551 OZ 50 nezletilým potomkům a jiným potomkům zůstavitele zůstaveno tolik, kolik činila hodnota jejich celého zákonného podílu. Z toho vyplývá, že nepominutelnými dědici byli potomci zůstavitele. „Jinými potomky“ v zákoně uvedenými zákonodárce myslel nejspíš potomky vzdálené, kteří by dědili v případě, že by nemohl dědit potomek přímý. K tomu závěru se ve své judikatuře přiklonil i krajský soud, který navíc upřesnil, že zůstavitelovi vnuci nastupují na místo svého předka jako zákonní dědicové dle § 527 OZ 50 v případě, kdy v době smrti zůstavitele již jeho potomek zemřel.¹⁵⁷

Dále zákon v § 551 OZ 50 označoval za nepominutelné dědice rodiče nebo staré rodiče, kteří byli v době smrti zůstavitele v nouzi a neschopni pracovat. Stejně jako v případě descendentů, se starými rodiči zřejmě mysleli prarodiče a vzdálenější ascendenti zůstavitele. Nově byla vedle nouze přidána u předků podmínka neschopnosti pracovat, a to z jakéhokoli důvodu. Překážkou mohl být například věk nebo duševní stav rodiče. Důležité bylo, aby nouze i neschopnost vykonávat práci existovaly v době smrti zůstavitele zároveň. Další podmínkou práva na zákonný podíl bylo, že předek byl povolán k dědění dle zákonné

¹⁵⁵ MIKEŠ, Jirí. Jak dál s úpravou dědického práva? *Ad Notam*, 1998, roč. 4, č. 2, s. 25.

¹⁵⁶ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 6 Ok 168/52 z 13. července 1952, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 188.

posloupnosti. To znamenalo, že zde nebyl žádný potomek, který by mohl dědit dle první dědické třídy.¹⁵⁸

Na ostatní dědice se hledělo jako na pominutelné. Byli jimi pozůstalý manžel z první dědické skupiny nebo třeba zůstavitelovi sourozenci, kteří nespádali do žádné dědické třídy. Důvod, proč nebyl manžel považován za nepominutelného dědice, byť byl osobě zůstavitele velmi blízký, byl ten, že jeho postavení po smrti manžela upravovalo rodinné právo, které mu dle dobové literatury poskytovalo dostatečné záruky pro zabezpečení jeho zájmů, zejména institutem majetkového společenství.¹⁵⁹

Dalším projevem formálních práv nepominutelných dědiců, lépe řečeno právem zůstavitele, bylo právo vydědit svého potomka. Vydědit mohl zůstavitel pouze dědice nepominutelného. Stejně jako v předchozích úpravách musel mít k takovému jednání vážný důvod. Zákon uváděl tři důvody vydědění, přičemž jeden z nich byl nový, typický pro socialistické právo. Zůstavitel mohl dle § 552 OZ 50 vydědit svého potomka v případě, kdy trvale odpíral pracovat. Muselo se jednat o tzv. zaviněné odpírání, tedy situaci, kdy se dědic úmyslně vyhýbal práci. Důvod vydědění nebyl naplněn v případě, kdy dědic nemohl být zaměstnán například následkem nemoci. Oproti předchozí právní úpravě nebylo umožněno vydědění mlčky. Důvod vydědění musel být v listině kvůli usnadnění dokazování v dědickém řízení vždy uveden.¹⁶⁰

Zákon dále stanovil, že potomek vyděděného nastupuje v dědění na jeho místo a nabývá tak jeho podíl. Důležité je zmínit, že výpočet dědického podílu se neřídil dle věku nových dědiců, nýbrž dle věku vyděděného potomka. Byl-li vyděděný potomek nezletilý, měli noví dědici právo na celý zákonný podíl svého předka. Pokud byl vyděděný zletilým potomkem, obdrželi jeho potomci jakožto dědici pouze 3/4 jeho zákonného podílu. V případě, kdy vyděděný neměl žádného potomka, hledělo se na něho při výpočtu povinného dílu jako by nebyl.¹⁶¹ V tomto případě zůstal střední zákoník opět odkloněn od římské zásady „podíl vyděděného způsobí zmenšení povinného dílu“, o jejíž návrat do právního řádu se pokusil VN 37.

Závěrem je třeba zopakovat, že právě již zmiňovaný § 551 OZ 50 byl klíčovým pro úpravu posloupnosti proti testamentu z formálního i materiálního hlediska, jelikož i sám autor komentáře ke střednímu zákoníku zdůraznil, že splnění podmínek podle § 551 OZ 50 je

¹⁵⁸ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 192 – 193.

¹⁵⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník [online]. psp.cz, 19. 9. 1950, [citováno 7. 4. 2016]. Dostupné na: <http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm>.

¹⁶⁰ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 211.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 186 – 187.

důležité pro dědění nepominutelných dědiců proti testamentu. Byla jim tímto ustanovením poskytnuta ochrana, která zaručila, že pokud nebyli nějakým způsobem platně vyloučeni z dědického práva, budou mít vždy za splnění uvedených podmínek právo na zákonný podíl.¹⁶²

3. 2. 2 Povinný díl a jeho výše, právo na povinný díl

Střední zákoník se odklonil od zažitého pojmu povinný díl nepominutelného dědice, jakožto vymezené hodnoty odvislé od velikosti zákonného podílu. Místo toho užíval v dikci zákona pojem „zákonný podíl“ a pro vyjádření hodnoty zákonné posloupnosti pojem „podíl dědický“. Zároveň u nezletilců velikost jejich zákonného podílu obsahově splývala s dědickým podílem. Návod k jeho výpočtu podával § 526 a § 527 OZ 50 pro potomky zůstavitele, § 528 a § 529 OZ 50 pro zůstavitelovy rodiče.¹⁶³

Právo na zákonný podíl bylo garantováno ustanovením § 551 OZ 50. V případě nezletilců zákon přiznával právo na podíl ve výši jejich dědického podílu, u zletilých potomků, rodičů a vzdálenějších ascendentů cenu 3/4 jejich dědického podílu. I přesto, že byl v zákoně uveden pod označením „cena“, nebyl zákonný podíl pouze peněžitého rázu. Krajský soud v Praze dovedl, že nepominutelný dědic se může domáhat svého podílu též in natura. Dědici měli tedy právo i na majetek movitý či nemovitý.¹⁶⁴ Lze se domnívat, že tento krok nebyl úplně vhodný, jelikož jak se později projevilo v praxi, tak zakládal majetková společenství mezi pozůstalými dědici a to mnohdy vedlo k rodinným svárům.

Zákon upravoval výslovně problematiku započtení na zákonný podíl v § 533 OZ 50. Oproti předchozí úpravě se základní principy nezměnily. V případě dědění ze zákona bylo započtení povinné. V případě dědění na základě závěti docházelo k započtení většinou na návrh dědice, který měl zájem, aby se do celkové hodnoty pozůstalosti započtetlo to, co nepominutelný dědic obdržel za života zůstavitele. Za zmínku však stojí, že u nesvéprávných dědiců bylo započtení provedeno z úřední povinnosti.¹⁶⁵

Další změnou bylo obecné pohlížení na povahu práva na zákonný podíl. Dříve bylo považováno za obligační nárok, který měl nepominutelný dědic vůči dědicům ze závěti. Střední zákoník však změnil pohlížení na toto právo tak, že pokud nepominutelný dědic napadl úspěšně závět' podle § 551 OZ 50 a bylo rozhodnuto o její neplatnosti, došlo poté k zákonné posloupnosti. Pokud by byla neplatná jen část závěti, stali by se nepominutelní dědici

¹⁶² Tamtéž, s. 182.

¹⁶³ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze 17 OK 256/52 z 23. října 1952, citováno dle HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 206.

¹⁶⁵ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 61.

zákonnými dědici jen v rozsahu té neplatnosti vedle dědiců testamentárních.¹⁶⁶ I tamní judikatura se přiklonila k závěru, že nepominutelný dědic se stal zákonným dědicem a tím pádem měl právo se podílet na dědictví.¹⁶⁷ Závěrem tedy lze dodat, že právo na zákonný podíl bylo řazeno mezi práva dědická a na nepominutelné dědice se tak pohlíželo jako na dědice zákonné posloupnosti.

3. 2. 3 Ochrana nepominutelného dědice a zaopatření dalších osob

V případě, že byl nepominutelný dědic opomenut závětí, mohl se dovolávat prohlášení neplatnosti takové závěti vůči státnímu notářství. Judikatura v té době řešila, zda neplatnost závěti lze považovat za absolutní či relativní. Přiklonila se spíše k závěru druhému, dle kterého namítnout neplatnost může pouze nepominutelný dědic, popř. jeho zákonný zástupce nebo zmocněnec.¹⁶⁸

Otázka relativní či absolutní neplatnosti souvisela s otázkou, zda je soud (státní notářství) povinen zkoumat tuto neplatnost z úřední povinnosti. Vzhledem k příklonu judikatury k relativní neplatnosti převládl názor, že státní notářství není povinno zkoumat platnost závěti z úřední povinnosti, ale jen v případě námítky dědice.¹⁶⁹ K tomuto názoru se lze přiklonit kvůli tomu, že kdyby nepominutelný dědic neměl žádných námitek vůči závěti i když byl opominut, nebyl by zde důvod k tomu, aby se soud závěti zabýval.

Odlíšný postoj bylo třeba zaujmout v případě, kdy šlo o nepominutelného dědice nezletilého a nesvéprávného. Tam bylo nutné, aby soud schválil prohlášení zákonného zástupce ohledně platnosti závěti. V případě, pokud by nebylo přihlédnuto k platnosti závěti *ex offio*, jednalo by se o neplatnost absolutní.¹⁷⁰

Namítnout neplatnost závěti mohl nepominutelný dědic jen sám za sebe. Podání námítky nemělo účinky vůči ostatním dědicům. Pro uplatnění neplatnosti u orgánu nebyla stanovena žádná lhůta. Nepominutelný dědic tak mohl učinit až do okamžiku vydání potvrzení o nabytí dědictví. Napadnout závěť po této době bylo pak možné už jen žalobou. Důsledkem uplatnění námítky neplatnosti bylo projednání závěti státním notářstvím a posouzení platnosti závěti. V případě, kdy byla závěť shledána neplatnou, nastupovali opomenutí dědici k dědickému právu dle jejich zákonné posloupnosti.¹⁷¹

¹⁶⁶ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 193 – 194.

¹⁶⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze 21 Co 390/53 z 28. října 1953, citováno dle HOLUB: *Komentář k občanskému ...*, s. 206.

¹⁶⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu 107/1954, citováno dle HOLUB: *Komentář k občanskému ...*, s. 195.

¹⁶⁹ Spisy komise pro jednotný výklad zákona č. 43/51, citováno dle HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 205.

¹⁷⁰ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 57.

¹⁷¹ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 195 – 197.

Na druhou stranu mohl nepominutelný dědic také prohlásit, že nenamítá neplatnost závěti nebo se k ní nevyjádřit žádným způsobem. V takové situaci by došlo k běžnému projednání závěti. Toto svoje prohlášení již nemohl v budoucnu odvolat.¹⁷²

Zákon neobsahoval žádná ustanovení týkající se zaopatření jiných osob. Zákonní dědicové, kteří byli vzdálenějšími příbuznými, neměli jiná dědická práva, než která stanovil zákon pro intestátní posloupnost.¹⁷³

3. 2. 4 Shrnutí právní úpravy

Prvotním cílem kodifikace bylo co nejvíce zjednodušit právní úpravu. Z formálního hlediska došlo ke zúžení rozsahu zákoníku a to tím stylem, že byl co nejvíce zkrácen jeho obsah a některá ustanovení byla vynechána. Celá úprava nepominutelných dědiců byla víceméně závislá na jediném ustanovení § 551 OZ 50, které bylo výsledkem doplnění zásady v § 512 OZ 50, že zůstavitel nemůže zmařit svojí vůlí základní zásady intestátního dědění.¹⁷⁴ Je otázkou, zda takto stručná právní úprava dědickému právu spíše neuškodila. Přikláníme se k názoru, že ano, jelikož i přesto, že bylo prvotním cílem přiblížit zákon veřejnosti, tak se lze domnívat, že kvůli přílišné stručnosti spíše podněcovala k dalším otázkám, které mohly být řešeny přímo zákonem.

V rámci formálních práv nepominutelných dědiců došlo oproti předchozímu platnému právu k odlišení mezi potomky zletilými a nezletilými, kdy nezletilým byla poskytnuta vyšší míra ochrany v podobě většího zákonného podílu.

Změny týkající se nepominutelných dědiců se projevily zejména v oblasti jejich materiálních práv, ať již se jednalo o celkovou terminologii povinného dílu nebo důsledků napadení závěti. Samotné namítnutí neplatnosti, včetně jeho následného uznání za pravdivé, totiž nevedlo ke zrušení závěti. Pouze umožňovalo nepominutelnému dědici mít právo na svůj zákonný podíl, o jehož hodnotu se v samém závěru zkrátily podíly dědiců zůstavené závětí. Tento důsledek neplatnosti můžeme považovat za přínosný, jelikož fakticky umožňovalo povolání dědice proti závěti, pokud namítl její neplatnost, byť nedošlo ke zrušení testamentu.

¹⁷² BEDNÁŘ: *Testamentární dědická ...*, s. 60.

¹⁷³ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník [online]. psp.cz, 19. 9. 1950, [citováno 7. 4. 2016]. Dostupné na: < http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm>.

3. 3 Právní úprava dle občanského zákoníku z roku 1964

Přijetí občanského zákoníku z roku 1950 bylo základním krokem k nastolení socialismu v právním řádu Československa. Po takřka deseti letech aplikace tohoto právního předpisu se mělo za to, že přechod od kapitalismu k socialismu je dokončen. Tuto skutečnost deklarovala i nová socialistická ústava, která byla přijata v roce 1960. Se změnou, která ovlivnila většinu občanskoprávních vztahů ve společnosti, se objevila nová potřeba zdokonalení úpravy občanského práva, a proto se přistoupilo k přípravě nového zákoníku. Ten nabyl účinnosti 1. dubna 1964.¹⁷⁵

Nový občanský zákoník (dále jen „OZ 64“) pokračoval v dalším zjednodušování práva. To bylo zřejmé i z textu zákona, kde došlo k dalšímu zúžení rozsahu. Nová úprava ideově vycházela z předešlého zákoníku, byla tedy dána opět přednost zákonné dědické posloupnosti před testamentární.¹⁷⁶ Původní obsah zákoníku však v průběhu let pozměnilo podstatným způsobem několik novel, které v rámci výkladu zmíníme.

3. 3. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění

Zůstavitelova volnost pořídit testament byla i úpravou OZ 64 značně omezená. V původním znění zákoníku došlo v rámci formálních práv k zúžení rozsahu nepominutelných dědiců. Rodiče a prarodiče zůstavitele již nebyli na rozdíl od OZ 50 řazeni mezi nepominutelné dědice. Mezi ty zákon řadil pouze potomky zůstavitele, nezletilé i zletilé.¹⁷⁷ Tímto došlo ke zlepšení postavení zůstavitele, kdy jeho vůle již nebyla natolik omezena širším okruhem nepominutelných dědiců.

Lze se stavět kriticky k tomu, že zákon neřadil mezi nepominutelné dědice taky pozůstalého manžela. Tento jev se vyskytl již v OZ 50. Přitom oba zákoníky vycházely ze stejné idey prosazovat rodinu jakožto základní pilíř společnosti. Kdo jiný by tedy měl mít spolu s potomky zůstavitele právo na zvýšenou ochranu než manžel. Tomu dle zákona svědčila ochrana opět pouze dle rodinného práva v rámci institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů, později přejmenovaného na podílové spoluvlastnictví manželů. V případě smrti měl druhý manžel právo pouze na vypořádací podíl ze společného majetku.¹⁷⁸

Občanský zákoník ve svém původním znění dále nepočítal se zavedeným institutem vydědění. Dle dobové literatury měl pro společnost větší význam fakt, že se zůstavitelův

¹⁷⁵ KNAPP, Viktor, PLANK, Karol. *Učebnice československého občanského práva*. Praha: Orbis, 1965, s. 480 – 482.

¹⁷⁶ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická ...*, s. 69 – 70.

¹⁷⁷ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 1. 1. 1965.

¹⁷⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

majetek dostal do ruky jeho zákonným dědicům a nedošlo k rozvrácení rodinných vztahů než to, že nebyla zohledněna vůle zůstavitele. Při zákonné absenci vydědění tedy nemohl zůstavitel své nepominutelné dědice žádným způsobem obejít.¹⁷⁹ Vydědění bylo vráceno do občanského zákoníku až novelou z roku 1982. Dle § 469a OZ 64 mohl zůstavitel vydědit své potomky v případě, kdy „v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech“.¹⁸⁰ Jednalo se tedy o obvyklý důvod vydědění, který byl známý z předchozích právních úprav.

Změna politické situace po roce 1989, která nahradila tolik prosazované socialistické zásady, s sebou přinesla jednu z mnoha novel občanského zákoníku. Ta navrátila do díkce zákona další důvody pro vydědění, stejné jako byly známy před jeho vyloučením ze zákona. Zůstavitel mohl dle § 469a OZ 64 vydědit nepominutelné potomky v případě, kdy mu za jeho života neposkytli pomoc, neprojevovali o něj zájem, byli odsouzeni pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody na dobu jednoho roku nebo vedli nezřízený život.¹⁸¹

Pro vydědění byly stanoveny stejné náležitosti jako pro sepsání závěti. Zůstavitel musel uvést jeden z důvodů vydědění nabízených zákonem, přičemž bylo stanoveno, že tento výčet je taxativní a nelze ho extenzivně rozšiřovat. Pokud by zůstavitel uvedl jiný důvod, sankcí by byla neplanost takové listiny.¹⁸² Dále zákon zůstaviteli nově umožňoval, aby vydědění výslovně vztáhl i na potomky vyděděného. Ti však obsah důvodu vydědění naplňovat nemuseli. Postačilo, když byl naplněn u přímého potomka.¹⁸³

Důsledkem platného vydědění potomka bylo, že se na něj hledělo, jako by se nedožil smrti zůstavitele.¹⁸⁴ Nepočítalo se s ním tedy při výpočtu povinného dílu. Došlo zde k návratu úpravy zavedené rakouským ABGB, která spočívala v tom, že vyděděním se zvětšovaly podíly ostatních nepominutelných dědiců.

Jak můžeme vypožorovat z ustálené praxe soudů, tak nejen, že byla oproti předchozí úpravě zůstavitelova vůle liberalizována ohledně možnosti vydědit potomka, ale nově mohl zůstavitel rozhodnout i o rozsahu vydědění. Zůstavitel mohl nepominutelného dědice připravit o celý jeho povinný díl nebo jen o jeho část.¹⁸⁵

¹⁷⁹ KNAPP, PLANK: *Učebnice československého...*, s. 517 – 518.

¹⁸⁰ Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

¹⁸¹ Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

¹⁸² Rozhodnutí soudu 50/1985, citováno dle FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006, s. 355.

¹⁸³ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář II. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1415.

¹⁸⁴ Tamtéž., s. 1415.

¹⁸⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96.

3. 3. 2 Povinný díl a jeho výše, právo na povinný díl

Na první pohled je zřejmá podoba úpravy povinného dílu OZ 50 a jeho nástupce. OZ 64 rozlišoval stejně mezi úpravou nezletilých a zletilých potomků. Původní úprava OZ 64 přiznávala nezletilým potomkům právo na jejich celý dědický podíl ze zákona, zletilí potomci měli právo na menší podíl, a to na 3/4 dědického podílu.¹⁸⁶ Novela občanského zákoníku z roku 1991 však zmenšila povinný díl u zletilých potomků na polovinu jejich dědického podílu.¹⁸⁷ Záměrem zákonodárce zde možná bylo poskytnutí ještě větší míry volnosti zůstaviteli při nakládání se svým majetkem. To bylo podníceno i změnou politické situace v zemi, která ovlivnila změny v celé právní sféře.

Výše povinného dílu se odvíjela nejdříve od velikosti zákonného dědického podílu, který připadal na jednotlivé dědice. Z toho se dále vypočítávaly konkrétní velikosti zákonného podílu. Při výpočtu se musely zohledňovat osoby, které by měly dědit dle zákonné posloupnosti, odmítly dědictví, byly vyděděné, anebo byly nezpůsobilé k dědění.¹⁸⁸ Pro určení dědického podílu jako takového byl rozhodující stav v době zůstavitelovy smrti, a nikoli doba sepsání testamentu.¹⁸⁹

Zůstavitel mohl výši povinného dílu nepominutelných dědiců regulovat i dle této úpravy započtením. Ustanovení § 484 OZ 64 stanovilo obligatorní započtení bezplatných darů, které dědic obdržel od zůstavitele, a nejednalo se o obvyklé darování. V případě dědění ze závěti mohl dát k započtení zůstavitel příkaz. Smyslem takového příkazu bylo spravedlivě urovnat dědické poměry mezi dědici.¹⁹⁰

Právo na povinný díl si po vzoru OZ 50 zachovalo povahu práva, které předurčovalo nepominutelnému dědici nárok na dědění na základě zákonem stanovené výše. Dle Fialy se dalo dokonce považovat za součást celkového dědického práva. Důsledkem toho mohl být nepominutelný dědic účastníkem řízení.¹⁹¹

3. 3. 3 Ochrana nepominutelného dědice

Zákon v ustanovení § 479 OZ 64 stanovil nejen kdo je nepominutelným dědicem, ale rovněž i důsledek neakceptování zůstavitelovy povinnosti zanechat potomkům část majetku, na který mají právo. V případě, kdy tak zůstavitel neučinil, byla dle zákona uvedená část závěti neplatná. Již krátce po přijetí občanského zákoníku byl přijat Nejvyšším soudem závěr,

¹⁸⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 1. 1. 1965.

¹⁸⁷ Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

¹⁸⁸ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 92.

¹⁸⁹ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 96.

¹⁹⁰ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 3*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 276 – 277.

¹⁹¹ FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou (včetně věcného rejstříku)*. 12. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 434.

že se jedná o neplatnost relativní.¹⁹² K takovému závěru se poté přiklonili i zákonodárci, kdy roku 1983 včlenili novelou do občanského zákoníku § 40a OZ 64, který obsahoval taxativní výčet situací stížených relativní neplatností.¹⁹³ Tímto novým výčtem ustanovení se tak v mnohých případech odstranila nejistota, která do té doby vyvstávala ohledně otázek spojených s povahou neplatnosti právních úkonů.

Pokud byl nepominutelný dědic opomenut závětí, mohl se zachovat dvěma způsoby. V prvním případě mohl namítnout před notářem neplatnost závěti. Závěť totiž zůstávala až do okamžiku námítky neplatnosti platnou. V případě, kdy vznesl v rámci dědického řízení námítku neplatnosti, vznikl nepominutelnému dědici nárok na povinný díl a mohl být povolán jako účastník řízení k dědění v rozsahu omezeném svým dílem. Uznáním jeho žaloby nedocházelo k celkové neplatnosti závěti, ale pouze k neplatnosti ohledně části závěti, která zasahovala do jeho práva na povinný díl.¹⁹⁴

V druhém případě mohl nepominutelný dědic prohlásit v rámci řízení o pozůstalosti, že se nedovolává relativní neplatnosti a uznává závěť za platnou. Důsledkem takového prohlášení bylo, že se s ním dále nepočítalo jako s účastníkem řízení, pokud neměl i přes neplatnost dědit na základě závěti nebo zákona. Judikatura stanovila, že uznání takové závěti za platnou není neodvolatelným právním úkonem. Nepominutelný dědic mohl vzít své stanovisko zpět do vydání pravomocného rozhodnutí o dědictví. Pokud tak učinil, jednalo se s ním znovu jako s účastníkem řízení.¹⁹⁵

Osobou, která se mohla domáhat neplatnosti závěti, byl samotný nepominutelný dědic. Musel to být ten, koho se daná neplatnost přímo dotýkala. Nebylo možné, aby se neplatnosti dovolávali jeho potomci.¹⁹⁶

Povinný díl, kterého se mohl dožadovat nepominutelný dědic, spočíval v hodnotě jeho zákonného podílu na všech věcech spadajících do pozůstalosti. Zákonodárce zde myslel termínem „podíl“ ideální podíl¹⁹⁷ dědice na celém majetku, který dříve patřil zůstaviteli. Nepominutelný dědic měl tím pádem nárok na každou věc včetně finančního obnosu, která po

¹⁹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu V/67, citováno dle BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 96.

¹⁹³ Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

¹⁹⁴ KITTEL, David. Nepominutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 14.

¹⁹⁵ Usnesení Městského soudu v Praze z 28. 6. 1996, sp. zn. 24 Co 160/96 – 47, citováno dle *Ad Notam*, 1996, roč. 2, č. 5, s. 118 an.

¹⁹⁶ ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář II...*, s. 1460.

¹⁹⁷ Ideálním podílem se myslí podíl, kdy každý ze spoludědiců nemá právo na konkrétní částku z dědictví, ale spolu s ostatními má poměrné právo na dědictví jako celek. Každý z dědiců je ve svém právu omezen dědickým právem dalšího dědice. ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář I. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 820 – 821.

zůstaviteli zůstala.¹⁹⁸ Proto nebylo vždy možné, aby byla dědici vyplacena hodnota jeho povinného dílu. Často tak docházelo ke vzniku spoluvlastnického práva k movitým a nemovitým věcem, což se dělo už za účinnosti předchozího zákoníku. To mohlo vést často k znehodnocování samotného majetku, kdy se dědici nemohli domluvit na uspořádání svých práv a snažili se vyřešit problém rychlým prodejem věcí s následným rozdělením peněz z prodeje.¹⁹⁹

3. 3. 4 Shrnutí právní úpravy

Jak již bylo výše řečeno, OZ 64 pokračoval v podobných rysech jako jeho předchůdce. Snahu o maximální zjednodušení práva pocítila také část sedmá OZ 64, kde bylo obsaženo dědické právo. Zjednodušený text zákona sice dával větší prostor pro výklad práva judikatuře, ale nebylo toho využito vždy moudře.

V rámci formálních práv došlo ke zúžení rozsahu nepominutelných dědiců na úkor ascendentů zůstavitele. Můžeme si zde klást otázku, jakým způsobem se snažil zákonodárce vynahradit rodičům zůstavitele zmenšení jejich ochrany a zda případné dědění na základě druhé dědické třídy bylo postačující. V textu zákona chyběla zmínka o právu na zaopatření některých osob, kterým by se dalo posílit postavení takto blízkých osob zůstavitele.

V případě materiálních práv nedošlo rovněž k revolučním změnám. Občanský zákoník převzal terminologii z předešlé právní úpravy, povinný díl mohl spočívat v plnění naturálním i peněžitým, a povaha práva na povinný díl zůstala rovněž stejná. Obranou proti zásahu do práva na povinný díl bylo namítnutí neplatnosti závěti, což mělo vliv na účastenství dědice v dědickém řízení. V případě, kdy dědic namítl neplatnost závěti a měl úspěch, tak byla zneplatněna ta část závěti, která zkracovala jeho povinný díl. Odlišností oproti předchozí úpravě bylo oprávnění dědice vzít zpět prohlášení o uznání platnosti.

¹⁹⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a.s., 2013, s. 85 – 86.

¹⁹⁹ BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil. *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 25.

4. Posloupnost proti testamentu podle občanského zákoníku z roku 2012

Občanský zákoník z roku 1964 prošel v době své účinnosti celou řadou novel. Zejména ty, které byly přijaty po roce 1989, měly za úkol zbavit zákoník ustanovení odporujících novým hodnotám společnosti. I přesto, že byl zákon několikrát novelizován, nepodařilo se opravit a odstranit veškeré nedostatky předchozí úpravy. Bylo kritizováno podřizování zájmu jednotlivce zájmu společnosti, přednostní úprava věcí a majetku před osobami, a zbytečné zjednodušování právní úpravy tam, kde by se hodila úprava rozsáhlejší. V neposlední řadě byla předmětem kritiky i rozdrobenost právní úpravy jednotlivých odvětví do více zákonů. Kvůli těmto a dalším nedostatkům právní úpravy se přikročilo k rekodifikaci soukromého práva, která započala na začátku roku 2000. Ve finální podobě nabyt nový občanský zákoník platnosti dne 22. března 2012 jako zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s účinností od 1. ledna 2014.²⁰⁰

Cílem na počátku rekodifikace bylo vytvoření zákoníku, který by svou kvalitou dosáhl úrovně evropských kodexů. Inspiračních zdrojů pro jeho sestavení bylo mnoho. V potaz byl brán německý občanský zákoník i nizozemský kodex. Hlavním východiskem finální osnovy občanského zákoníku se však stal vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937, přičemž při tvorbě zákona mělo být přihlédnuto k aktuálním hodnotám a potřebám společnosti.²⁰¹

NOZ výrazně pozměnil i dědické právo. Došlo k návratu řady institutů, které byly předchozí úpravou vypuštěny. Zároveň byly zavedeny i nové možnosti pro zůstavitele, jak má pořídit se svým majetkem. Stěžejní myšlenkou nového zákona v dědickém právu bylo vyzdvižení zůstavitelovy vůle. V předchozí právní úpravě byla často dávána přednost dědicům tím, že si mohli smluvně ujednat rozdělení pozůstalosti. Podle aktuální právní úpravy však bude rozhodující hlavně přání zůstavitele. Zákonem došlo k posílení všech pořízení pro případ smrti na úkor zákonné posloupnosti.²⁰²

4. 1 Nepominutelný dědic a jeho vydědění

NOZ sice dává přednost zůstavitelově vůli rozhodovat o svém majetku dle libosti, nezapomíná však na nepominutelné dědice. Oproti předchozímu zákoníku se nepominutelní dědici a jejich právo na povinný díl dočkali rozsáhlejší právní úpravy, včetně samostatného

²⁰⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Olomouc: Anag, 2012, s. 7 – 11.

²⁰¹ ELIÁŠ, Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 1, s. 1.

²⁰² ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV (§ 1475 až 1720)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. XXI – XXII.

dílu. Zákon převzal ze staré úpravy okruh nepominutelných dědiců, kterými jsou dle § 1643 odst. 1 NOZ děti zůstavitele, popř. jejich potomci. Právní úprava opět neřadila do výčtu nepominutelných dědiců manžela zůstavitele, ani jeho rodiče.

Zákon nově pamatuje na pozůstalého manžela a další osoby, které nemají postavení nepominutelných dědiců, byť měli se zůstavitelem velice blízký vztah, v ustanovení §1665 an. NOZ týkajících se zaopatření některých osob. Právo na zaopatření má ten, kdo by byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl²⁰³, pozůstalý manžel a pozůstalý rodič zůstavitele. Předmětem práva na zaopatření je poskytnutí výživy odstupňované dle osob, uplatňujících nároky na toto právo.

Právo na zaopatření má být jedním z nástrojů, které mají být nápomocny vymezenému okruhu osob v období krátce po zůstavitelově smrti. Nejedná se o uspořádání majetkových poměrů s dlouhodobými důsledky a není schopno zcela vynahradit majetkovou ztrátu po smrti blízké osoby. I přesto, že je tato úprava vhodná, je třeba upozornit na fakt, že v praxi bude možná představovat často problémy kvůli odmítnutí dědiců vydat takovým osobám zaopatření.²⁰⁴ Ohledně pozůstalého manžela, se tedy v případě práva na zaopatření jedná jen o doplnění již dříve poskytované ochrany rodinným právem.

Stejně jako v předchozích kapitolách, se i zde budeme věnovat institutu vydědění. Zákon v úvodním ustanovení § 1646 NOZ nově stanovuje, že vydědit nepominutelného dědice je možné zcela nebo částečně. Tato problematika byla doposud upravena pouze judikaturou nebo odbornou literaturou.

Právo vydědit svého potomka je právem osobním. Je možno, aby tak učinil pouze zůstavitel, kterého se také konkrétně týkají důvody, které jeho rozhodnutí podnítili. Předmětem vydědění může být jen nepominutelný dědic. Je otázkou, zda zůstavitel může platně vydědit i nezletilého potomka. Je možné se přiklonit k názoru, že určitě. Jak ale stanovil Klička a další, tak i v případě nezletilého budou muset být pro vydědění naplněny zákonné důvody. K tomu však v případě nezletilého může dojít obtížněji než u plně svéprávné osoby. Museli bychom při hodnocení splnění konkrétního důvodu pro vydědění přihlídnout k věku a rozumové vyspělosti nezletilého.²⁰⁵

Taxativní výčet důvodů pro vydědění je doplněn o dva nové důvody, a v jednom ze stávajících byla pozměněna formulace. Prvním z nově zavedených důvodů je vydědění pro

²⁰³ Nepominutelným dědicem nemající právo na povinný díl bude dědic, který naplnil některý z důvodů pro dědickou nezpůsobilost v §1481 a §1482 NOZ.

²⁰⁴ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Právo na zaopatření* [online]. Epravo.cz, 23. dubna. 2015 [citováno 13. 4. 2016]. Dostupné na: < <http://www.epravo.cz/top/efocus/pravo-na-zaopatreni-97678.html> >.

²⁰⁵ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 10.

nezpůsobilost dědit. Zákon stanoví, že zůstavitel může vydědit potomka pro některý z důvodů, které naplňují dědickou nezpůsobilost²⁰⁶. Problematický může být rozpor ustanovení upravujících dědické nástupnictví v případě dědické nezpůsobilosti a vydědění. V případě nezpůsobilého dědice nastupuje na jeho místo jeho potomek i v případě, kdy vyloučený přežije zůstavitele. U vyděděného dědice je tomu naopak. Pokud vyděděný potomek přežije zůstavitele, nedědí dle § 1646 odst. 3 NOZ ani jeho potomci. Dle komentáře lze tuto situaci vyřešit tak, že v případě, kdy se zůstavitel rozhodl pro vydědění, aplikuje se na část týkající se právního nástupnictví nezpůsobilého potomka ustanovení upravující potomky vyděděného v rámci vydědění.²⁰⁷ Tím pádem bude potomek nezpůsobilého přeživšího dědice bez práva na povinný podíl, nestanoví-li zůstavitel ze své vůle jinak.

Dalším nově zavedeným důvodem je vydědění pro zadlužení nebo marnotratnost dědice v § 1647 NOZ. Tento důvod byl stejně jako předchozí zakotven i v ABGB. Proto je dobré zmínit, že v praxi bude možno při posuzování naplnění podmínek pro vydědění použít starou literaturu a judikaturu, která se danému tématu věnovala. Podmínkou pro použití tohoto důvodu vydědění je zůstavení daného povinného dílu potomkům vyděděného dědice, popř. jejich dalším potomkům. I přesto, že byl tento důvod vydědění dříve používán rakouským právem, naskýtá se několik otázek.

Zajímavou otázkou se zabýval komentář, kdy řešil, co se stane v případě, kdy zůstavitel v pořízení neodkáže povinný díl potomkům vyděděného. Stanovil názor, že se nebude jednat o platné vydědění a vyděděný potomek se bude moci domáhat svého povinného dílu.²⁰⁸ Je možné se přiklonit k danému názoru, jelikož dle literatury i zákona lze považovat ustanovení dalšího dědice povinného dílu jako podmínku. V případě nenaplnění by tedy mohlo dojít k neplatnosti.

Dále komentář uvádí, že u vyděděného bez potomků odpadá obecně zůstaviteli možnost použít tento důvod pro vydědění.²⁰⁹ Opět se lze přiklonit k tomuto závěru, jelikož zůstavení povinného dílu potomkům bylo stanoveno jako podmínka pro použití tohoto důvodu, sloužící k ochraně právě nově „pamatovaným“ dědicům. Na druhou stranu bychom v tomto mohli spatřovat určité omezení zůstavitele, kdy by mu bylo znemožněno naplno projevit svoji vůli vyděděním osoby, o které má za to, že znehodnotí část pozůstalosti po něm zbylé.

²⁰⁶ Takovým důvodem může být dle § 1481 NOZ například to, že se dědic dopustí vůči zůstaviteli činu povahy úmyslného trestného činu nebo zavrženíhodného jednání proti zůstavitelově poslední vůli. Další důvody jsou vymezeny v § 1482 NOZ.

²⁰⁷ ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV...*, s. 362.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 368.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 368.

Zákon oproti předchozí úpravě poupravil důvod vydědění v § 1646 odst. 1 písm. c) NOZ. Dřívější ustanovení § 469a odst. 1 písm. c) OZ 64 bylo právní praxí kritizováno pro svoji přísnost a vztahování se na jednání dědice zakládající trestné činy, které svým způsobem ani nemuseli ovlivnit život zůstavitele a jeho rodiny. Předmětem tohoto trestného činu mohl být objekt naprosto odlišný od zůstavitele.²¹⁰ Nyní bylo místo podmínky délky trestní sazby stanoveno, že se musí jednat „o trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze“. Zůstavitel bude moci vydědit jen takové potomky, které se svým jednáním dopustili činu, který je svým způsobem pro společnost nebezpečný. O jaké činy se jedná, bude bez pochyb předmětem mnoha soudních rozhodnutí. Už ale nyní můžeme říci, že příkladem takového trestného činu bude například znásilnění, týrání svěřené osoby nebo kuplířství.²¹¹

Forma vydědění zůstává nezměněná oproti předchozí úpravě. Prohlášení o vydědění může být podle § 1648 učiněno stejnou formou jako závěť a totéž platí pro jeho zrušení. Nově nemusí být uveden prohlášením důvod vydědění. Důvodem tohoto rozhodnutí je fakt, že ve většině případů je jak zůstaviteli, tak i samotnému nepominutelnému dědici a ostatním rodinným dědicům důvod vydědění znám. Není proto důvodné ho znovu připomínat, když k činu podněcujícímu vydědění mohlo dojít před několika desítkami let. Účelem vydědění není připomínat společnosti dědicovi protiprávní činy, ale připravit ho o jeho povinný díl.²¹² V takovém případě bude poté na ostatních dědicích, aby v dědickém řízení prokázali důvod vydědění.

Zmíněn musí být následek vydědění při výpočtu povinného dílu. Zde došlo oproti předchozí úpravě k další změně, kdy se tvůrci zákona po několika letech vrátili v § 1645 NOZ k římské zásadě „*exheredatus partem facit ad minuendam*“. To znamená, že se při výpočtu povinného dílu bude přihlížet i k dílu vyděděného tak, jako kdyby vyloučen nebyl. Tím pádem nebude docházet ke zvětšování podílů ostatních dědiců.²¹³

Zákon zůstavitelovi výslovně uvádí možnost zbavit dědického práva i dědice, kteří nespádají mezi nepominutelné. Je tak stanoveno v § 1649 NOZ a oproti vydědění se odlišuje tím, že zůstavitel toto své jednání nemusí žádným způsobem odůvodnit.²¹⁴ Zákonodárce tímto zakotvil opět další institut, kterým posílil vůli zůstavitele. Dříve negativní závěť upravena nebyla.

²¹⁰ KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 7.

²¹¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 295.

²¹² ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV....*, s. 369.

²¹³ NESNÍDAL, Jiří. *Občanský zákoník I. s komentářem*. Český Těšín: Poradce, s. r. o, 2012, s. 306.

²¹⁴ ELIÁŠ: *Občanské právo....*, s. 294.

Nakonec je třeba v této části zmínit změnu postavení nepominutelného dědice, kde došlo k návratu ke koncepci rakouského ABGB. Nepominutelný dědic se již nepovažuje za zákonného dědice, ale pouze za dědice majícího práva na povinný díl, jak stanoví výslovně § 1642 NOZ. Odlišení od předchozí úpravy spočívá v tom, že nepominutelný dědic již nemá právo na ideální podíl z pozůstalosti, ale jen na peněžitou hodnotu svého povinného dílu. Z toho důvodu na něj nepohlížíme jako na dědice, ale spíše jako na odkazovníka, který se svého dílu může dovolávat, ale také nemusí.²¹⁵

4. 2 Povinný díl a jeho výše

Povinný díl je upraven výslovně v zákonné úpravě, kdy je stanoveno, že nepominutelnému dědici náleží povinný díl z pozůstalosti. Nově je v § 1654 NOZ stanoveno, že má hodnotu peněžitě částky, která je rovna výši povinného dílu z pozůstalosti. Tímto krokem se mělo zamezit negativním důsledkům vzniku spoluvlastnictví, jak se běžně stávalo za účinnosti starého zákona. I přesto, že je nově preferován povinný díl peněžitě povahy, nebrání to dědicům ze závěti a dědicům nepominutelným, aby si na základě § 1654 odst. 2 NOZ sjednali jiný způsob vypořádání. Ten však nesmí být k tíži věřitelům pohledávek z pozůstalosti. Vysoká míra dispozitivní se projevila i v možnosti nepominutelného dědice dohodnout se s ostatními dědici jen na jakési formě odbytného, jak uvádí § 1657 NOZ.

Výše povinného dílu byla oproti předchozí úpravě změněna. Zákon stanovil v § 1643 odst. 2 NOZ povinný díl pro nezletilého dědice ve výši 3/4 jeho zákonného dědického podílu a v případě zletilého potomka se jednalo o 1/4. Dle autorů zákona byla stará úprava pro zůstavitele příliš omezující. Zůstavitel, který neměl manželku a měl jediné nezletilé dítě, prakticky nemohl naložit se svou pozůstalostí jiným způsobem, než ji odkázat jemu. Stejně nadsazená byla dle Eliáše polovina dědického podílu pro zletilého potomka, který si již dávno mohl vydělávat a být zaopatřen bez pomoci zůstavitele.²¹⁶ Proto se přistoupilo ke zkrácení povinných dílů nepominutelných dědiců.

Do zákona se vrátila ustanovení o povinném dílu, která dávají zůstaviteli návod, jak může povinný díl zanechat a jaké jsou následky jeho zatížení. Dříve byla tato úprava obsažena v ABGB i ve VN 37, s jejichž zněním se NOZ víceméně obsahově shoduje.

Zůstavitel může regulovat výši povinného dílu nepominutelných dědiců institutem započtení i v nové úpravě. Ta je systematicky rozlišena na započtení na povinný díl, který se

²¹⁵ HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381.

²¹⁶ ELIÁŠ: *Občanské právo....*, s. 291 – 292.

týká nepominutelných dědiců, a dále započtení na dědický podíl, které se může uplatnit jen na návrh zůstavitele u osob odlišných. V rámci započtení na povinný díl došlo ke změně v §1660 NOZ, kde byla zúžena doba, za kterou se mělo nepominutelným dědicům započíst bezplatné darování zůstavitelem. V předchozí úpravě nebyla zákonem stanovena žádná časová limitace.²¹⁷

Zákon dále v § 1661 NOZ nově stanoví, že se nepominutelnému dědici započte i to, co mu dal zůstavitel do života, a co zůstavitel vynaložil na úhradu dluhů svého zletilého potomka. Od započtení obvyklého se liší tím, že se toto započtení provádí za celou dobu života zůstavitele, který však může stanovit lhůtu jinou. NOZ obsahuje v § 1664 NOZ zmínku o možnosti započtení z iniciativy soudu, ke kterému by mohlo dojít v případě znevýhodňování nepominutelného dědice.

4. 3 Ochrana nepominutelného dědice

Zůstavitel, který se rozhodne pořídit závěť nebo jiné poslední pořízení na případ smrti, bude v ideálním případě na své nepominutelné dědice v pořízení pamatovat. Pokud se tak nestane, zákon nově po vzoru ABGB a VN 37 přehledně upravuje případy, kdy může být nepominutelnému dědici poskytnuta ochrana. Právě v tomto oddíle je podle názoru autora nejvíce zřetelná inspirace starou právní úpravou.

Zákoník stanovil v § 1650 NOZ právo nepominutelného dědice na povinný díl v případě, kdy byl neplatně vyděděn. Pokud byl na svém povinném díle pouze zkrácen, má právo dožadovat se jeho doplnění. Komentář toto ustanovení dovykládá v tom směru, že právo garantované zmíněným ustanovením má nepominutelný dědic jen v případě, kdy zůstavitel sepsal závěť nebo jiné pořízení. Pokud bude v prohlášení o vydědění uveden jeho důvod, žaloba na neplatnost vydědění bude příslušet nepominutelnému dědici. Pokud důvod vydědění stanoven nebude, bude k žalobě odkázána osoba, která má nastoupit na jeho místo.²¹⁸

Dále zákon upravuje případy opomenutí nepominutelného dědice závětí, přičemž důsledky opomenutí se liší pro opomenutí vědomé a nevědomé. V § 1651 odst. 1 NOZ je upravena situace, kdy zůstavitel věděl o tom, že má potomka, kterému by příslušelo právo na

²¹⁷ HURDÍK, Jan. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 296.

²¹⁸ ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV....*, s. 375.

povinný díl, a přesto ho opominul závěti. Následkem takového opominutí není na rozdíl od staré právní úpravy neplatnost dané části závěti, ale vznik práva na povinný díl.²¹⁹

Vědomé opomenutí je dále specifikováno v odstavci druhém. Tam stojí, že v případě, když by existoval důvod pro vydědění opominutého dědice, mohlo by se pohlížet na takové opomenutí jako na „vydědění mlčky a po právu“. Není přitom podstatné, zda zůstavitel o důvodu vydědění věděl a proto se rozhodl dědice opomenout. Dokázat důvod vydědění bude náležet ostatním dědicům, kteří by v takovém případě byli odkázáni soudem podat žalobu proti nepominutelnému dědici na určení vydědění mlčky a po právu. Pokud by byl důvod vydědění prokázán, nepominutelný dědic by ztratil právo na povinný díl.²²⁰ Naopak pokud nebude prokázán důvod vydědění, zůstane nepominutelnému dědici právo na povinný díl. Toho se bude moci domáhat proti ostatním dědicům a odkazovníkům, kteří jsou povinni plnit poměrně.²²¹

Poslední situací řešenou zákonem je tzv. nevědomé opomenutí nepominutelného dědice. Jedná se o situaci, kdy zůstavitel nevěděl o existenci takového dědice, nebo se domníval, že tento dědic již nežije. Tento případ byl řešen shodně v ABGB i ve VN 37. V obou úpravách bylo takovému dědici přiznáno právo na dědický podíl, který obdržel dědic s nejmenší výhodou z pozůstalosti. Dle důvodové zprávy náš zákoník nemohl převzít toto řešení, jelikož naše dědické právo zná pouze jednu skupinu nepominutelných dědiců. Proto je opominutému dědici přiznáno ustanovením § 1652 NOZ opět právo na celý jeho povinný díl v zákonném rozsahu.

4. 4 Shrnutí právní úpravy

Novou právní úpravou došlo v první řadě ke zlepšení postavení zůstavitele při pořízení závěti. Ač okruh nepominutelných dědiců zůstal stejný jako v předchozí úpravě, byla zkrácena výše povinného dílu jak u dědice nezletilého, tak i dědice zletilého. Zůstavitel tak je při pořizování méně vázán zákonem a může s větší částí pozůstalosti naložit dle svého. Kladně můžeme hodnotit též fakt, že v rámci formálních práv došlo k rozšíření důvodů pro vydědění. Zůstavitel má tak ještě větší možnost docílit testamentu dle vlastní vůle. Nemusí dále v prohlášení o vydědění uvádět důvod, což lze považovat za klad spíše ve prospěch dědiců, kterým tak nebude připomínáno, čeho se v minulosti dopustili. Změny dostalo i

²¹⁹ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, roč. 9, č. 5, s. 97.

²²⁰ ŠVESTKA: *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV....*, s. 377.

²²¹ SVOBODA: *Dědické právo....*, s. 25.

postavení samotného nepominutelného dědice, který je nově opět považován za obligačního věřitele a nikoli za zákonného dědice.

Občanský zákoník se v rámci ochrany nepominutelných dědiců vrátil ke stejné úpravě vědomého a nevědomého opomenutí zůstavitele, jak bylo upraveno v ABGB a VN 37. NOZ se však od staré úpravy liší tím, že již dále nepočítá s neplatností závěti jako důsledkem věcně napadené závěti. Důsledkem je vznik práva na povinný díl, který nepominutelný dědic nemá automaticky, ale jen po uplatnění svého práva.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala problematikou „Posloupnosti proti testamentu“. Cílem této práce bylo nastínit vývoj formálních a materiálních práv nepominutelných dědiců od římského práva po současnou právní úpravu. Vzhledem k postupné změně podoby společnosti i jednotlivých právních systémů, jsem se zaměřila u posloupnosti v jednotlivých kapitolách na charakteristiku pojmů s touto problematikou související.

Vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce jsem se nemohla zabývat vývojem posloupnosti proti testamentu ve středověkém právu, ač je to problematika neméně zajímavá. Zvolila jsem proto pro komparaci ty zákonné úpravy, které dle mého názoru nejvíce ovlivnily současný kodex soukromého práva.

Více prostoru by si jistě zasloužila i problematika započtení na povinný díl a dědický podíl, která souvisí s právy nepominutelných dědiců. Kvůli omezenému rozsahu práce jsem ale bohužel nastínila jen základní otázky s tímto spojené v rámci římského práva i všech následujících právních úprav.

Diplomová práce obsahuje úvod, 4 kapitoly, přičemž každá z nich je složena z dalších podkapitol, které vymezují danou problematiku, a závěr. V jednotlivých podkapitolách jsou předmětem komparace stejné pojmy. Dle mého názoru takové uspořádání posloužilo k větší přehlednosti práce.

Formální práva v takové podobě, která byla známa již v římském právu, se v kodexech soukromého práva nadále nezachovala. Zachovaly se pouze jednotlivé aspekty. Jedním z těchto aspektů byla povinnost zůstavitele, který se rozhodl pořídit závěť, pamatovat závětí na úzký okruh osob, který každý zákoník určoval jinak. Odlišností od římského práva bylo, že zůstavitel neměl nikde stanovenou povinnost nepominutelné dědice v závěti jmenovat. Postačilo, když jím například zákonem uznanou část pozůstalosti nechal nezatíženou. Pokud rozhodl o svém majetku v neprospěch nepominutelného dědice, zákon takovému dědici poskytoval prostředek obrany proti takovému jednání. V rámci své práce jsem se zaměřila na vymezení okruhu nepominutelných dědiců v jednotlivých právních úpravách a nadále jsem se snažila přiblížit postavení takových osob, které jim dále předurčovalo i další možnosti, zejména v procesním právu.

Ze zjištěných poznatků lze konstatovat, že okruh nepominutelných dědiců se postupem času zužoval. V římském právu byli za nepominutelné dědice považováni descendent, ascendent a v některých případech sourozenci zůstavitele. ABGB, vládní návrh z roku 1937 i střední zákoník se nechaly v okruhu osob římským právem inspirovat, přičemž

neřadily mezi takové dědice sourozence. Novější právní úprava představovaná občanským zákoníkem z roku 1964 a zákoníkem z roku 2012 mezi tyto dědice zařadila pouze potomky zůstavitele.

V novodobých zákonících nebyla rovněž stanovena povinnost zůstavitele vydědit svého potomka. Této možnosti mohl zůstavitel využít jen v zákonem omezených případech a ve většině případů pro to musel mít vážný důvod. Víceméně všechny mnou porovnávané zákoníky vymezovaly jednotlivé důvody pro vydědění velice striktně a nebylo možné se od nich odchýlit. Určitou volnost při vydědění představoval ABGB, vládní návrh 1937 a současná právní úprava, kde nebylo a není požadováno uvedení důvodu v listině o vydědění. Významem vydědění bylo ve všech případech porovnávaných právních úprav odejmout nepominutelnému dědici jeho právo na povinný díl. V římském právu bylo vydědění zpočátku mimo jiné bráno i jako prostředek, kterým zůstavitel mohl zamezit zneplatnění závěti po jeho smrti. Až později byly stanoveny důvody, které se příliš neodlišovaly od stávajících důvodů pro vydědění.

Materiální práva nepominutelných dědiců se svým obsahem dochovala až do dnešní doby. Patřilo do nich právo na povinný díl a obrana nepominutelného dědice proti zásahu do jeho práva. Právo na povinný díl bylo součástí všech právních úprav porovnávaných zákoníků, byť se mnohdy svým označením a výší lišilo. Obsahově bylo stále stejné a předurčovalo nepominutelnému dědici právo na zákonem stanovený díl z pozůstalosti.

Všechny mnou porovnávané právní úpravy poskytovaly též po vzoru římského práva nepominutelnému dědici možnost bránit se žalobou proti nespravedlivé závěti, která ho připravila o jeho podíl na dědictví. Soukromoprávní kodexy se v tomto případě odlišovaly zejména důsledky podání žaloby, které souvisely s postavením nepominutelného dědice v právu.

Docílit úplného zrušení testamentu pro jeho neplatnost s následným děděním dle zákonné posloupnosti umožňovalo jen ABGB a vládní návrh z roku 1937. Zbylé právní úpravy uplatnění žaloby na neplatnost nespojovaly s jejím zrušením. Úspěšným namítnutím neplatnosti došlo pouze ke zneplatnění závěti v rozsahu odpovídajícímu povinnému dílu nepominutelného dědice, kdy on sám pak získal možnost dostat svého práva na povinný díl.

Shrneme-li výše zjištěné poznatky, můžeme s ohledem na osobu zůstavitele konstatovat, že došlo v průběhu vývoje práv nepominutelných dědiců k čím dál většímu zvolňování požadavků na něj kladených. Ochranu a zdůraznění významu jeho poslední vůle můžeme shledat i v tom, že v rámci vývoje práv docházelo obtížněji k celkovému zrušení

testamentu jako takového, což nebylo v římském právu neobvyklé. Novější právní úpravy kladou důraz spíše na zachování testamentu a poslední vůle zemřelého zůstavitele.

Seznam použitých zdrojů

KOMENTÁŘOVÁ LITERATURA

FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou*. 12. vydání. Praha: Linde, 2006. 871 s.

HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. 381 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 6, (§§ 1342 až 1502)*. Praha: V. Linhart, 1937. 600 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1, (§§ 1 až 284)*. Praha: V. Linhart, 1935. 1192 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3, (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář I. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1373 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář II. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1375-2471 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek IV (§ 1475 až 1720)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. 696 s.

MONOGRAFIE

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., 1. vyd. v Academii. Praha: Academia, 1994. 471 s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.

BLAHO, Peter a kol. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1997. 483 s.

BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vyd. Přeložil Jan Vážný. Brno: Právnický, 1932. 745 s.

- DAJCZAK, Wojciech a kol. *Právo římské. Základy soukromého práva*. 1. vydání. Přeložil Petr Dostalík. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013. 423 s.
- DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné*. Vydání 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. 429 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 315 s.
- FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI, 2006. 494 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opr. vyd. V Praze: J. Otto knihkupec, 1910. 1243 s.
- HURDÍK, Jan. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 308 s.
- KADLECOVÁ, Marta, a kol. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 272 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995. 386 s.
- KNAPP, Viktor, PLANK, Karol. *Učebnice československého občanského práva*. Praha: Orbis, 1965. 572 s.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965. 717 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. [Díl] 5, Právo dědické*. 2. dopl. vyd. Praha: VŠEHRD, 1933. 139 s.
- MAYR, Robert von. *Soustava občanského práva. Kniha pátá, Právo dědické*. Brno: Barvič a Novotný, 1928. 143 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.
- NESNÍDAL, Jiří. *Občanský zákoník I. s komentářem*. Český Těšín: Poradce, s. r. o, 2012. 320 s.
- SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012. 1019 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a.s., 2013. 152 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. 1. vyd. Praha: Orac, 2001. 279 s.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II, Právo majetkové*. V Praze: Nákladem vlastním, 1935. 356 s.

SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 104 s.

SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014. 377 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 3. 5. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 306 s.

ODBORNÉ ČLÁNKY

ELIÁŠ, Karel. Rekodifikace občanského práva v postmoderní době. *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 1, s. 1.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, roč. 9, č. 5, s. 97.

HORÁK, Ondřej, DADUOVÁ, Martina. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8 – 12.

HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381.

KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 7.

KITTEL, David. Nepominutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 14.

MIKEŠ, Jiří. Jak dál s úpravou dědického práva? *Ad Notam*, 1998, roč. 4, č. 2, s. 25.

SEŠINA, Martin. Diskuse o návrhu nového občanského zákoníku IV. *Ad Notam*, 2006, roč. 12, č. 1, s. 12

PRAMENY ŘÍMSKÉHO PRÁVA

BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani Institutiones: Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.

GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 326 s.

KRÜGER, Paul, MOMMSEN, Theodor. *Corpus iuris civilis*. Berlin: Apud Weidmannos, 1872. 1075 s. Přístupné též na: The Latin Library. *Imperatoris Iustiniani opera: Institutiones, Codex, Digesta* [online]. thelatinlibrary.com, [cit. 10. únor 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>>.

SCOTT P., Samuel. *The Code of Justinian* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 19. února 2016]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm>.

SCOTT P., Samuel. *The Enactments of Justinian. The novels. CXV.* [online]. droitromain.upmf-grenoble.fr, according to the translation published 1932 in Cincinnati [cit. 27. února 2016]. Dostupné na <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/N115_Scott.htm>.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Důvodová zpráva k návrhu vládního zákona, kterým se vydává občanský zákoník, [online]. psp.cz, 16. 4. 1937, [citováno 3. 4. 2016]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_13.htm>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník [online]. psp.cz, 19. 9. 1950, [citováno 7. 4. 2016]. Dostupné na: <http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm>.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Právo na zaopatření* [online]. Epravo.cz, 23. dubna. 2015 [citováno 13. 4. 2016]. Dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/efocus/pravo-na-zaopatreni-97678.html>>.

PŘÍSPĚVKY VE SBORNÍKU

BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil. *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 396 s.

PETRŽELKA, Karel. Nové československé právo dědické. In KNAPP, Viktor a kol. *K otázkám nového občanského práva*. Praha: Orbis, 1950. 95 s.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 1. 1. 1965.

Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

JUDIKATURA

Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 6 Ok 168/52 z 13. července 1952, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 188.

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze 17 OK 256/52 z 23. října 1952, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 206.

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze 21 Co 390/53 z 28. října 1953, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 206.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 107/1954, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 195.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 3459, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 485.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 12. 990. Now. III., 119, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 443.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 13.770, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 433.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 206, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 450.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 4523, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 453.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. N. F. 2241, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 435.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. N. F. 2931, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3*. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 449.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. n. ř. 3251, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3.* Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 485.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. n.ř. 2241, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3.* Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 440.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu NZ. 1917, str. 333, RS. 1789, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3.* Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 431.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu V/67, citováno dle BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 96.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Gl. U. 4707, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3.* Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 438.

Rozhodnutí soudu 50/1985, citováno dle FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických.* Praha: ASPI, 2006, s. 355.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 6715, citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 3.* Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 386.

Spisy komise pro jednotný výklad zákona č. 43/51, citováno dle HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické.* Praha: Orbis, 1957, s. 205.

Usnesení Městského soudu v Praze z 28. 6. 1996, sp. zn. 24 Co 160/96 – 47, citováno dle *Ad Notam*, 1996, roč. 2, č. 5, s. 118 an.

OSTATNÍ ZDROJE

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Olomouc: Anag, 2012, s. 7 – 11.

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá otázkami souvisejícími s právy nepominutelných dědiců, možností jejich vydědění a dále jejich procesní obranou. Tyto pojmy mají svůj původ v římském právu. Tam se vyvinula posloupnost proti testamentu, jakožto způsob výkladu závěti, která měla za následek zrušení poslední vůle zůstavitele a nástup zákonné dědické posloupnosti.

Diplomová práce je tvořena úvodem, 4 kapitolami a závěrem. První kapitola je rozdělena do dvou podkapitol a zbylé tři se člení do dalších 4 podkapitol.

Jednotlivé kapitoly jsou seřazeny chronologicky dle historických období. Úvodní kapitola se zabývá posloupností proti testamentu dle římského práva. V dalších kapitolách se pojednává o pojmech s posloupností souvisejících v rámci zákonné úpravy rakouského občanského zákoníku občanského z roku 1811, vládního návrh občanského zákoníku z roku 1937, občanského zákoníku z roku 1950, občanského zákoníku z roku 1964 až po aktuálně platné právo představované občanským zákoníkem přijatým v roce 2012.

Úvodní kapitola týkající se římského práva vymezuje rozdíl mezi formálními a materiálními právy posloupnosti proti testamentu ve dvou po sobě následujících období římského práva. V dalších kapitolách týkajících se již novějšího práva jsou vždy v rámci každé podkapitoly srovnávány stejné pojmy související s posloupností.

Na závěr práce je shrnuta podstata posloupnosti proti testamentu, která obsahuje vymezení základních prvků, které zůstaly z posloupnosti zachovány do dnešní doby.

Summary

This Master's thesis deals with some problems related to the rights of the forced heirs, disinheritance and procedural defense. These terms have their origin in the Roman law. The succession against the testament has developed in the Roman law as a way of interpretation of the testator's will, which resulted in cancellation of the last will of testator and the onset of legal succession.

This thesis consists of an introduction, 4 chapters and conclusion. The first chapter is divided into 2 subchapters, and the next three chapters are divided into 4 subchapters.

All chapters are arranged chronologically according to historical periods. The first chapter deals with succession against the testament according to the Roman law. In other chapters the thesis discusses the concepts related to the topic through the the General Civil Code of 1811, governmental proposal of the Civil Code of 1937, the Civil Code of 1950, the Civil Code of 1964 up to the currently valid and effective law represented by the Civil Code of 2012.

The introductory chapter about the Roman law defines the differences between the formal and material rights of the succession against the testament of two consecutive periods of Roman law. In other chapters related to the civil codes the same terms are always compared in each separate subchapter.

The final part of thesis summarizes the essence of succession against the testament, which contains the definition of basic elements that remain from the succession and which were preserved until today.

Klíčová slova

dědické právo / law of succession

závěť / testament

dědění ze zákona / law succession

dědění ze závěti / testate succession

dědění proti závěti / succession against the testament

zůstavitel / testator

dědic / heir

nepominutelný dědic / forced heir

vydědění / disinheritance

povinný díl / forced share

římské právo / Roman law

občanský zákoník / civil code